

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра статистики та математичних методів в економіці
Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувачка кафедри
статистики та ММЕ
Ольвінська Ю.О.

(ніднуч)

“ ” 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра

**зі спеціальності 051 «Економіка»
за освітньою програмою
«Бізнес-економіка та аналітика»**

на тему: «Статистичний аналіз зовнішньоекономічної діяльності України»

Виконавець:
студентка факультету економіки
та управління підприємництвом
Царан Т. І. _____

Науковий керівник:
д.е.н., професор
Андрейченко А.В. _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Основні теоретичні поняття зовнішньоекономічної діяльності	6
1.2. Методологія статистичного аналізу зовнішньоекономічної діяльності	12
1.3. Огляд нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ДИНАМІКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	Error! Bookmark not defined.
2.1. Аналіз динаміки та структури зовнішньої торгівлі України	Error! Bookmark not defined.
2.2. Аналіз інтенсивності експорту та імпорту товарів та послуг	Error!
2.3. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України	Error!
РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ.....	Error! Bookmark not defined.
3.1. Аналіз впливу факторів на показники зовнішньої торгівлі України.....	Error!
3.2. Прогнозування основних показників зовнішньоекономічної діяльності	Error! Bookmark not defined.
3.3. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.....	Error!

ВИСНОВКИ **Error! Bookmark not defined.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... **Error! Bookmark not defined.**

ДОДАТКИ **Error! Bookmark not defined.**

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку світової економіки та суспільства провідну роль відіграють глобалізаційні процеси. Вони сприяють формуванню міжнародних економічних відносин кожної держави, посилюють взаємозалежність країн у сфері економіки, інформації та соціальних трансформацій, а також відкривають можливості для зворотного впливу окремих держав на глобальні процеси. Саме тому, у сучасних умовах глобалізації та інтеграції до світового економічного простору, ефективний розвиток зовнішньоекономічна діяльність набуває особливого значення. Зовнішньоекономічна діяльність є ключовим фактором забезпечення економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національної економіки будь-якої країни та її інтеграції до міжнародних ринків.

Для України поширення глобалізаційних процесів відкриває нові можливості щодо розширення присутності на зовнішніх ринках, що є важливим чинником економічного зростання. Це особливо важливо на сучасному етапі розвитку нашої держави. Проте повномасштабне вторгнення РФ істотно ускладнює інтеграцію українських компаній у світовий економічний простір. Це зумовлює актуальність наукових досліджень в цьому напрямку.

На сьогоднішній день в Україні аналізу зовнішньоекономічної діяльності присвячено значну кількість наукових праць. Так, серед українських досліджень слід відмітити наукові праці таких вчених як Мазаракі А., Козак Ю., Оліховський В., Корицька О., Гребельник О., Кущенко О., Лопатовський В., Милашко О., Рахман М., Козик В., Дуляба Н. та інші [1-10]. Їхні праці присвячені дослідженню основних показників зовнішньої торгівлі, виявленню проблем та факторів, що негативно впливають та стримують розвиток зовнішньоекономічної діяльності України.

Особливої актуальності зараз набуває ґрунтовний статистичний аналіз зовнішньоекономічної діяльності, який дозволяє виявити основні тенденції, проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з метою формування ефективної державної політики у сфері зовнішньої торгівлі, розробки стратегій розвитку національної економіки та забезпечення її сталого розвитку.

Все вище зазначене підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Метою дослідження кваліфікаційної роботи є статистичний аналіз зовнішньоекономічної діяльності України.

Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі необхідно вирішити ряд **завдань**:

1. Розглянути поняття, значення та форми зовнішньоекономічної діяльності.
2. Розкрити методи аналізу зовнішньоекономічної діяльності.
3. Провести дослідження зовнішньоекономічної діяльності України.
4. Виявити сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.
5. Провести структурний аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами.
6. Здійснити аналіз інтенсивності розвитку експорту та імпорту України.
7. Проаналізувати методи кореляційно-регресійного аналізу для оцінки факторів зовнішньоекономічної діяльності.
8. Зробити оцінку конкурентоспроможності України на міжнародному ринку.
9. Оцінити перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є зовнішньоекономічна діяльність України.

Предметом дослідження є статистичні показники, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність України, а саме експорт та імпорт товарів і послуг, торговельний баланс, географічну спрямованість зовнішньої торгівлі тощо.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі використовуються методи статистичного аналізу: аналіз і синтез – для опрацювання теоретичних джерел і узагальнення підходів до оцінки зовнішньоекономічної діяльності; методи описової статистики – для характеристики основних показників ЗЕД України (обсягів, структури, динаміки експорту та імпорту); індексний метод – для оцінки змін у зовнішній торгівлі; графічний метод – для візуалізації статистичних даних і виявлення тенденцій; порівняльний аналіз – для співставлення зовнішньоекономічних показників у динаміці та в розрізі країн-партнерів.

Застосування зазначених методів дозволило комплексно дослідити стан зовнішньоекономічної діяльності України та надати обґрунтовані висновки щодо перспектив розвитку.

Інформаційною базою дослідження виступають наукові праці українських та зарубіжних дослідників у галузі статистики, міжнародної економіки та зовнішньоекономічної діяльності, статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства фінансів України та звіти міжнародних організацій таких як, Світова організація торгівлі, Євростату.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі розглянуті теоретичні питання зовнішньоекономічної діяльності України. У другому розділі проведено

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Основні теоретичні поняття зовнішньоекономічної діяльності

В умовах активного розвитку ринкових відносин, поширенню процесів глобалізації світової економіки та поглибленню міжнародного економічного співробітництва значно підвищується роль зовнішньоекономічної діяльності. На сьогоднішній день, зовнішньоекономічна діяльність будь-якої країни є одним із головних пріоритетів та важливою складовою її соціально-економічного розвитку.

З моменту отримання Україною незалежності, роль зовнішньоекономічної діяльності постійно посилюється, наша країна намагається зайняти гідне місце в інтеграційних міжнародних процесах. Зараз зовнішньоекономічна діяльність стала невід'ємною частиною діяльності значної кількості компаній та підприємств, ефективним засобом науково-технічного та суспільного прогресу та набуває все більшого соціального характеру [14, с. 6].

Під зовнішньоекономічною діяльністю розуміють систему економічних відносин, що склалися в процесі обміну усіма видами ресурсів між державами та їх економічними суб'єктами. Ці відносини стосуються усіх сфер економічного життя держави, а саме: виробництва, торгівлі, фінансів та інвестицій.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає зовнішньоекономічну діяльність як діяльність суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів господарювання, побудовану на взаємовигідній основі, яка здійснюється на території України та за її межами.

Відповідно до положень цього закону суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є такі категорії осіб та організацій. Так, суб'єктами

зовнішньоекономічної діяльності є фізичні особи, тобто громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах постійно проживають на території країни та володіють цивільною дієздатністю згідно з чинним законодавством. Також до суб'єктів ЗЕД належать юридичні особи, зареєстровані на території України та які провадять свою господарську діяльність у межах країни.

Окрім того, до цієї категорії включаються об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, що хоч і не мають статусу юридичної особи за законодавством України, однак здійснюють постійну господарську діяльність в Україні. Також серед суб'єктів ЗЕД вирізняються структурні підрозділи підприємств або іноземних компаній (наприклад, представництва, філії), які не мають юридичної особи, але функціонують на території держави на постійній основі.

Окреме місце серед учасників зовнішньоекономічної діяльності займає держава в особі її органів влади, а також органи місцевого самоврядування, які можуть створювати спеціальні зовнішньоекономічні організації для участі в міжнародних господарських відносинах.

Щодо об'єктів ЗЕД, ними виступають товари та послуги, які мають економічну цінність і можуть бути предметом міжнародної торгівлі. Зокрема, товари вважаються основною категорією об'єктів ЗЕД, яка включає промислову, сільськогосподарську, енергетичну та іншу продукцію. Послуги, в цьому контексті, розглядаються як нематеріальні активи, які не мають фізичної форми, проте мають вартість і можуть виступати об'єктом комерційного обміну в зовнішньоекономічних операціях.

Основними принципами зовнішньоекономічної діяльності є свобода зовнішньоекономічного підприємництва, рівність прав суб'єктів діяльності, недопущення дискримінації, а також дотримання міжнародних норм.

Серед основних цілей зовнішньоекономічної діяльності можна виділити наступні:

- Інтеграція країни до світової економіки. Зовнішньоекономічна діяльність сприяє залученню країни до міжнародного поділу праці, що дає можливість ефективніше використовувати національні ресурси, брати участь у глобальних виробничих ланцюгах, а також зміцнювати позиції на світових ринках. Це також передбачає гармонізацію національних стандартів, правил і процедур, з урахуванням міжнародних вимог.

- Збільшення обсягів експорту, що дозволяє розширювати ринки збуту для вітчизняних товарів і послуг, що стимулює виробництво та забезпечує валютні надходження.

- Зростання імпорту є необхідним для задоволення внутрішнього попиту, особливо у випадку дефіциту сировини, обладнання або товарів широкого вжитку.

- Залучення іноземних інвестицій. Один із ключових напрямів зовнішньоекономічної діяльності є це створення сприятливого інвестиційного клімату для міжнародних партнерів. Інвестиції з-за кордону дозволяють модернізувати виробництво, створювати нові підприємства та стимулювати інновації в різних секторах економіки.

- Підвищення ефективності виробництва. Завдяки конкуренції на міжнародних ринках вітчизняні виробники змушені підвищувати продуктивність, знижувати витрати, впроваджувати новітні технології та покращувати якість своєї продукції, що в цілому позитивно впливає на ефективність розвитку національної економіки.

- Зміцнення економічної безпеки. Диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків дає змогу зменшити залежність від окремих країн чи ринків, захистити економіку від ризиків та забезпечити надійні джерела імпорту стратегічно важливої продукції.

- Формування позитивного іміджу держави. Активна участь у світовій економіці, дотримання міжнародних стандартів і прозорість

зовнішньоторговельної політики зміцнюють репутацію країни як надійного партнера, що в свою чергу сприяє розвитку дипломатичних, фінансових і торговельних зв'язків з іншими країнами-партнерами.

До основних функцій зовнішньоекономічної діяльності можна віднести:

1. Торговельну функцію, яка реалізується через обмін товарами та послугами між країнами. Вона включає організацію експортно-імпортних операцій, забезпечення митного оформлення, формування товарообороту та участь у міжнародних виставках, тендерах, аукціонах тощо.

2. Інвестиційну функцію, вона забезпечує участь у міжнародному русі капіталу, який охоплює як приток іноземних інвестицій, так і розміщення капіталу за кордоном українськими підприємствами. Така діяльність стимулює розвиток інфраструктури, виробництва, інновацій та зайнятості.

3. Фіскальну функцію, так як саме через зовнішньоекономічну діяльність формуються значні надходження до державного бюджету, зокрема, митні збори, акцизи, ПДВ на імпортні товари та інші платежі, які є важливими джерелами доходу державного бюджету будь-якої країни.

4. Регуляторну функцію – держава через систему нормативно-правових актів, ліцензування, квотування, митно-тарифне регулювання контролює умови здійснення ЗЕД. Це забезпечує баланс інтересів національних виробників і споживачів та захищає економічну безпеку.

5. Інноваційну функцію, так завдяки доступу до світових технологій і знань, участі у міжнародних науково-технічних програмах, співпраці з іноземними компаніями зовнішньоекономічна діяльність сприяє впровадженню новітніх рішень у виробництві, логістиці та управлінні.

6. Соціально-економічну функцію. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності дозволяє створювати додаткові робочі місця, стимулює розвиток суміжних галузей, сприяє підвищенню рівня життя населення. Участь у світових

економічних процесах також сприяє розвитку людського капіталу через обмін знаннями та досвідом.

Для країн практичне значення зовнішньоекономічної діяльності головним чином полягає у можливості отримання валютних надходжень від експорту, впровадженні сучасних технологій та техніки завдяки імпорту, а також у створенні умов для виробництва конкурентоспроможної продукції. Зовнішньоекономічна діяльність є складною багатоаспектною системою господарських відносин, яка включає дві основні складові: зовнішню торгівлю та міжнародну виробничо-інвестиційну співпрацю.

Як торгова діяльність, ЗЕД охоплює вихід за межі внутрішнього ринку та адаптацію до умов глобальної кон'юнктури. Такий підхід фокусується передусім на обміні товарами й охоплює лише сферу обігу. У цьому випадку країна стає залежною від ситуації на світових товарних ринках та від валютно-фінансових механізмів, що їх супроводжують. Торговельна зовнішньоекономічна діяльність найчастіше реалізується у класичній формі – постачання окремих товарів або технологічного обладнання в рамках міжнародного розподілу праці.

Водночас міжнародна виробничо-інвестиційна діяльність зовнішньоекономічної діяльності має стратегічне значення, адже вона впливає на глибинні зміни в національній економіці. Такий рівень співпраці формує нові стандарти управління, ефективного використання ресурсів, якості продукції, рівня життя та соціальних норм. На цьому етапі інтернаціоналізація охоплює всі фази відтворювального процесу – від розробки продукції до її реалізації, а також правову, інформаційну та соціокультурну складові.

Інтеграція країни до глобального економічного простору через участь у технологічному поділі праці дозволяє їй повноцінно увійти до світового ринку товарів, капіталів і навіть ідей. Це забезпечує доступ до новітніх технологій, сучасного менеджменту, фінансових ресурсів і відкриває перспективи для сталого економічного розвитку в умовах глобальної взаємозалежності [15, с.8].

Жодна з окремих підсистем зовнішньоекономічної діяльності не здатна повністю охопити всю складність та різноманітність економічних відносин, що формуються в межах цієї системи. Кожна з них відображає лише окремий аспект економічного життя, акцентуючи увагу на певному типі взаємозв'язків між її елементами. Це знаходить своє втілення у двох основних підходах до розуміння ЗЕД: як зовнішньоторговельної моделі та як виробничо-інвестиційної моделі.

Досліджуючи зовнішньоекономічну діяльність не можливо не згадати такі ключові показники як експорт, імпорт, платіжний баланс, митне регулювання, міжнародна торгівля, прямі іноземні інвестиції (ПІІ) та зовнішньоекономічна політика. Тому далі розглянемо кожне з цих понять окремо.

Експорт – це продаж товарів або послуг, вироблених у межах країни, іноземним партнерам з вивезенням за кордон. Він є головним джерелом надходження іноземної валюти, сприяє зростанню національного виробництва, створенню робочих місць і розширенню ринків збуту.

Імпорт – це ввезення товарів чи послуг з-за кордону для використання всередині країни. Імпорт дозволяє заповнити дефіцит певної продукції, підвищити технологічний рівень виробництва та покращити якість споживання, однак потребує збалансованого підходу, оскільки надмірний імпорт може негативно позначатися на платіжному балансі.

Платіжний баланс – це зведений статистичний звіт про всі зовнішньоекономічні операції країни за певний період. Він є важливим індикатором зовнішньоекономічної стабільності та підґрунтям для формування валютної політики, управління зовнішнім боргом і залучення інвестицій.

Митне регулювання – це система заходів щодо контролю, обліку та оподаткування переміщення товарів через державний кордон. Воно забезпечує захист внутрішнього ринку, наповнення державного бюджету, дотримання стандартів безпеки, якості та екологічних вимог.

Міжнародна торгівля – це обмін товарами і послугами між країнами, що ґрунтується на міжнародному поділі праці. Вона є базою ЗЕД, стимулює розвиток виробництва, впровадження інновацій, підвищення ефективності використання ресурсів, а також інтеграцію національної економіки у світовий ринок.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) – це довгострокові вкладення капіталу іноземними інвесторами з метою отримання доходу та контролю над підприємствами. ПІІ сприяють модернізації економіки, впровадженню новітніх технологій, розвитку інфраструктури та підвищенню рівня зайнятості населення.

Зовнішньоекономічна політика – це державна стратегія регулювання зовнішньоекономічних відносин з урахуванням національних інтересів. Вона визначає пріоритети міжнародного співробітництва, забезпечує конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників, регулює валютно-фінансову систему та створює умови для інтеграції в глобальні економічні структури. У сучасних умовах, з огляду на посилення міжнародної інтеграції та конкуренції, значення ЗЕД постійно зростає. Це вимагає від суб'єктів господарювання високої гнучкості, здатності до адаптації, ефективного управління ризиками та впровадження інноваційних рішень для сталого розвитку.

1.2. Методологія статистичного аналізу зовнішньоекономічної діяльності

Методологія статистичного аналізу зовнішньоекономічної діяльності базується на сукупності теоретичних положень, методів і прийомів, які дозволяють дослідити структуру, динаміку, географічну спрямованість та ефективність зовнішньоекономічних процесів.

Теоретичною основою дослідження є наукові положення економічної теорії, статистики, міжнародної економіки, які описують закономірності

розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, вплив глобалізаційних процесів на економіки країн, зокрема в умовах відкритості ринку. У процесі аналізу доцільно використовувати як загальнонаукові, так і спеціальні статистичні методи:

Одним із базових методів є порівняльний метод, що передбачає зіставлення економічних показників у часі, між країнами, регіонами або галузями. Він дозволяє встановити, як змінювались обсяги експорту та імпорту протягом певного періоду, порівняти показники України із зарубіжними країнами, виявити диспропорції у зовнішній торгівлі. Важливу роль в аналізі процесів зовнішньоекономічної діяльності відіграє метод групування, який полягає у розподілі об'єктів дослідження на однорідні групи за визначеними критеріями, наприклад розподіл країн-партнерів або імпортованих чи експортованих товарів. Такий аналіз дозволяє краще зрозуміти структуру зовнішньоекономічної діяльності, виділити пріоритетні ринки або товари [16].

Не менш поширеним при дослідженні зовнішньоекономічної діяльності є індексний метод, що застосовується для розрахунку індексів фізичного обсягу, вартості та цін у зовнішній торгівлі. Розрахунок наведених індексів дає змогу оцінити динаміку зміни економічних показників і з'ясувати, за рахунок яких факторів відбулися зміни – кількісного чи вартісного чинника.

«Зміна фізичного обсягу товарів та послуг оцінюється за допомогою індексу фізичного обсягу Ласпейреса.

$$I_Q = \frac{\sum Q_1 p_0}{\sum Q_0 p_0} \quad (1.1)$$

Зміна цін експорту чи імпорту оцінюється за допомогою індексу Пааше.

$$I_p = \frac{\sum p_1 Q_1}{\sum p_0 Q_1} \quad (1.2)$$

Індекс вартості експорту чи імпорту має такий вигляд» [16].

$$I_{pq} = \frac{\sum p_1 Q_1}{\sum p_0 Q_0} \quad (1.3)$$

Також за допомогою індексного методу можна оцінити стан торговельного балансу, який безпосередньо залежить від структури експорту або імпорту, а також від співвідношення цін на товари та послуги, що експортуються та імпортуються. «В якості статистичного індикатору умов торгівлі розраховують індекс умов торгівлі (I_{UT}), який представляє співвідношення двох індексів: індексу цін експорту (I_{pE}) та індексу цін імпорту (I_{pI}):

$$I_{UT} = \frac{I_{pE}}{I_{pI}} \quad (1.4)$$

Якщо даний індекс має значення більше 1, це свідчить про зростання купівельної спроможності одиниці експорту, і навпаки» [16].

«Також для оцінки ефективності зовнішньої торгівлі розраховується індекс цінових співвідношень, який має наступний вигляд:

$$I_C = \frac{\Sigma P_A Q_A}{\Sigma \bar{p} Q_A} \quad (1.5)$$

де p_A - експортні ціни товарів, спрямованих у країну А;

Q_A - фізичний обсяг експорту в країну А;

$P_A Q_A$ - вартість експорту в країну А;

$\bar{p}$ - середні по групі країн експортні ціни;

$\bar{p} Q_A$ - виручка за експорт у країну А за умови середніх по групі країн експортних цін» [16].

Якщо розрахований індекс має значення менше 1, то це свідчить на негативний результат цінових співвідношень з експорту в країну А. І навпаки, якщо розрахований індекс більше 1, то це свідчить про позитивний результат цінових співвідношень з експорту в дану країну. Таку оцінку можна доповнити розрахунком абсолютного значення цінових співвідношень:

$$\Delta_C = \Sigma P_A Q_A - \Sigma \bar{p} Q_A \quad (1.6)$$

Від’ємний результат розрахованого показника свідчить про недоотримання грошових коштів у результаті експорту товарів та послуг в країну А порівняно з тими, що могли бути при даних середніх експортних цінах.

«Для цінових співвідношень з імпорту розраховується аналогічний індекс. І якщо отримане значення індексу менше 1, це свідчить на позитивний результат цінових співвідношень щодо імпорту з країни А, і навпаки, якщо він більше 1 - маємо негативний результат цінових співвідношень з імпорту. Що до абсолютного значення співвідношення, то додатний результат свідчить про певну вигоду імпорту з країни А, а від’ємний навпаки - про переплату коштів у результаті імпорту з країни А порівняно з тими, що могли бути при середніх імпортних цінах» [16].

Аналіз динамічних рядів також широко застосовується при вивченні ЗЕД. Цей метод дозволяє простежити зміну ключових показників у часі, розрахувати темпи приросту або зростання, виявити довгострокові тренди у зовнішньоторговельній діяльності та зробити прогнози на майбутнє [16].

Для глибшого розуміння взаємозв’язків між явищами та процесами зовнішньоекономічної діяльності при статистичних дослідженнях використовують кореляційно-регресійний аналіз, який дозволяє виявити, наскільки сильний є вплив одного фактору на інший, наприклад, оцінити валютного курсу на обсяг експорту продукції. За допомогою цього методу можна будувати економетричні моделі та прогнозувати майбутні тенденції.

Балансовий метод застосовується для оцінки рівноваги між пов’язаними показниками, зокрема в межах платіжного або торговельного балансу країни. Використання даного методу дозволяє виявити дисбаланси між показниками, що аналізуються, наприклад, перевищення імпорту над експортом чи навпаки.

Ще одним важливим підходом до дослідження зовнішньоекономічної діяльності є використання так званого структурного аналізу, який полягає в оцінці частки окремих складових у загальному обсязі експорту чи імпорту,

визначенні географічної або товарної структури торгівлі. Він також допомагає встановити, наскільки диверсифікованою є зовнішньоекономічна діяльність країни, які країни є основними партнерами, які товари домінують в експортному потенціалі та від яких саме імпортованих товарів залежить країна [16].

У сукупності використання цих методів дає можливість здійснити всебічну та об'єктивну оцінку стану та динаміки зовнішньоекономічної діяльності будь-якої країни.

Таким чином, методологія статистичного аналізу зовнішньоекономічної діяльності ґрунтується на системному підході, що передбачає вивчення кількісних та якісних характеристик зовнішньоекономічних процесів, їх структури, динаміки, ефективності функціонування та впливу на економіку країни. Основними елементами такого аналізу є ключові статистичні показники, що відображають різні аспекти участі країни в міжнародній економіці.

Перш за все, аналіз починається з оцінки обсягів експорту та імпорту товарів та послуг. Ці показники відображають фактичні суми вивезених та ввезених товарів за певний період, що дозволяє оцінити активність країни на світовому ринку. Зменшення експорту або надмірне зростання імпорту може сигналізувати про втрату конкурентоспроможності або посилення економічної залежності. На основі цих даних розраховується сальдо зовнішньої торгівлі як різниця між експортом та імпортом. Позитивне сальдо вказує на надлишок валютних надходжень, тоді як негативне може вказувати на потенційні фінансові ризики.

Зовнішньоторговельний баланс, тобто сума експорту та імпорту, характеризує загальний масштаб участі країни у світогосподарських зв'язках.

Високий показник свідчить про значну відкритість економіки, але за надмірної залежності від зовнішніх ринків він може створювати вразливість до зовнішніх шоків. У цьому контексті важливим є коефіцієнт покриття імпорту експортом, який показує, наскільки експорт дозволяє покривати витрати на

імпорт. Значення менше 100% свідчить про дефіцит зовнішньоторговельного балансу, а оптимальними вважаються значення від 100 до 120%.

Рівень відкритості економіки розраховується як частка зовнішньоторговельного балансу у валовому внутрішньому продукті (ВВП). Цей показник характеризує, наскільки економіка інтегрована у світову систему. Надто низький рівень свідчить про закритість економіки, тоді як надто високий (понад 100%) навпаки характеризує високу залежність від зовнішніх ринків.

Для характеристики ступеня відкритості економіки, участі її у міжнародному поділі праці використовують співвідношення вартостей експортно-імпортних потоків із ВВП. Експортна квота () – показник відкритості економіки, який характеризує ступінь участі країни в міжнародному поділі праці та являє собою процентне відношення експорту () до ВВП:

$$K^E = \frac{E}{\text{ВВП}} \cdot 100 \quad (1.7)$$

Країнами з порівняно закритою економікою вважаються такі, у яких експортна квота не перевищує 10 %; з відносно відкритою економікою – понад 35 %; із середньою відкритістю – від 10 до 35 %. Імпортна квота – показник імпортової залежності. Він являє собою процентне співвідношення імпорту () та ВВП:

$$K^I = \frac{I}{\text{ВВП}} \cdot 100 \quad (1.8)$$

Безпечним для економіки країни вважається значення показника, яке не перевищує 15 %. Зовнішньоторговельна квота – узагальнюючий показник реальної відкритості (залежності) національної економіки:

$$K^Z = \frac{E+I}{\text{ВВП}} \cdot 100 \quad (1.9)$$

Для невеликих розвинених країн (Бельгія, Нідерланди, Швейцарія, Данія, Швеція та ін.) цей процент може коливатися в межах 45% - 90%, для великих

розвинених країн (Німеччина, Італія, Франція та ін.) – 25%-35%. Для Японії та США цей процент складає 11-13% (такий же був у Радянському Союзі). Оскільки доходи від експорту мають покривати витрати на імпорту, для стабільного розвитку економіки необхідно забезпечити певну пропорцію між ними. Основними статистичними індикаторами “збалансованості” слугують: - сальдо торговельного балансу, - коефіцієнт покриття імпорту експортом:

$$K^{\Pi} = \frac{E}{I} \cdot 100 \quad (1.10)$$

Його значення може перевищувати 100 % у разі позитивного сальдо торговельного балансу, бути меншим за 100 % - за негативного сальдо, тобто коли певна частка імпорту не забезпечується експортом.

Різниця – характеризує масштаб дефіциту (-) чи профіциту (+) торговельного балансу. Коефіцієнт покриття як відносна характеристика збалансованості зовнішньої торгівлі функціонально пов’язаний з коефіцієнтом імпортої залежності та експортною квотою:

$$K^{\Pi} \cdot K^I = K^E \quad (1.11)$$

Поряд із цим важливими є структурні показники. Товарна структура експорту та імпорту дає уявлення про те, які саме товари переважають у зовнішній торгівлі. Якщо переважають сировинні або низькотехнологічні товари, це свідчить про слабку диверсифікацію економіки. Якщо ж понад 50% експорту або імпорту припадає на одну-дві категорії, це вказує на підвищений рівень ризику.

Географічна структура зовнішньої торгівлі дозволяє визначити основних торговельних партнерів і потенційну залежність від окремих країн або регіонів. Якщо понад половину зовнішньої торгівлі припадає на одного партнера, це створює небезпеку геополітичної або економічної вразливості. Важливим інструментом є аналіз індексів зовнішньоторговельних цін (індексу цін імпорту

та експорту), які відображають динаміку середніх цін на товари. Зміна цих індексів дає можливість оцінити терміни торгівлі: погіршення співвідношення між експортними та імпортними цінами негативно впливає на платіжний баланс країни.

Також важливим показником при дослідженні зовнішньоекономічної діяльності є обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ), який демонструє рівень довіри іноземних інвесторів до економіки країни. Прямі інвестиції сприяють не лише притоку капіталу, а й передачі технологій, створенню робочих місць та модернізації виробництва. Стійке зниження припливу прямих іноземних інвестицій або їх відтік можуть свідчити про посилення ризиків або втрату привабливості країни на міжнародному рівні.

Окремо слід приділити увагу також аналізу частка країн ЄС, СНД, Азії, США та інших регіонів у зовнішній торгівлі України. Це дозволяє оцінити напрямки інтеграції в глобальні економічні системи та визначити потенціал переорієнтації зовнішньої торгівлі у відповідь на політичні або економічні виклики.

Нарешті, ефективність зовнішньоекономічної діяльності оцінюється через співвідношення отриманого доходу до витрат, наприклад, за допомогою показників прибутковості експортних операцій або рентабельності інвестицій. Якщо значення ефективності менше одиниці, це може свідчити про збитковість або неефективність конкретних напрямків зовнішньоекономічної діяльності країни.

У комплексі ці показники дозволяють не лише кількісно оцінити поточний стан зовнішньоекономічної діяльності, а й виявити основні тенденції, потенційні ризики та напрями для стратегічного розвитку. Вони є основою для формування обґрунтованих управлінських рішень на рівні як державної політики, формуванні стратегій розвитку окремих регіонів, так і підприємств, що здійснюють ЗЕД.

Такий розширений набір показників дозволяє всебічно оцінити стан та динаміку зовнішньоекономічної діяльності, сформулювати рекомендації для вдосконалення торговельної політики та залучення інвестицій.

1.3. Огляд нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України

Огляд нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України свідчить про наявність розгалуженої системи законодавчих та підзаконних актів, які регулюють відносини у цій сфері. Ця система охоплює як загальні норми господарського та цивільного права, так і спеціалізовані нормативні акти, що безпосередньо стосуються зовнішньоекономічної діяльності.

Основним законодавчим актом, який визначає правові засади зовнішньоекономічної діяльності, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року. Цей закон встановлює принципи, суб'єкти, форми та методи державного регулювання ЗЕД, а також визначає права та обов'язки учасників зовнішньоекономічних відносин. Зокрема, стаття 7 цього закону передбачає, що регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється на основі принципів забезпечення збалансованості економіки, стимулювання структурних змін та інтеграції у світову економіку [17].

Крім цього, нормативно-правове забезпечення ЗЕД включає низку інших законодавчих актів, які створюють комплексну правову основу для здійснення міжнародних економічних відносин.

Важливу роль у цій системі відіграє Господарський кодекс України, який визначає загальні засади ведення господарської діяльності, у тому числі її зовнішньоекономічного сегменту. Він закріплює норми щодо форм власності, підприємництва, правового статусу суб'єктів господарювання, а також механізми

державного регулювання господарської діяльності, зокрема при укладенні зовнішньоекономічних договорів, участі у спільних підприємствах тощо [17].

Цивільний кодекс України також має ключове значення для регулювання ЗЕД, адже визначає правові основи укладення, зміни та розірвання договорів, включаючи зовнішньоекономічні контракти. Кодекс встановлює загальні принципи цивільно-правових зобов'язань, що лежать в основі договірних відносин між українськими та іноземними партнерами, зокрема в частині форми договорів, відповідальності сторін та захисту прав.

Митний кодекс України регулює порядок переміщення товарів, транспортних засобів і капіталу через митний кордон України, встановлює процедури митного оформлення, оподаткування, контролю, а також заходи нетарифного регулювання (ліцензування, квотування, обмеження). Це дає змогу забезпечити прозорість і законність переміщення продукції у процесі імпорту та експорту, а також сприяє реалізації торговельної політики держави.

Закон України «Про міжнародне приватне право» відіграє важливу роль у розв'язанні правових колізій, що виникають у міжнародних комерційних правовідносинах. Цей закон встановлює порядок визначення застосовуваного права до зовнішньоекономічних договорів, правосуб'єктності сторін, регулювання майнових і договірних відносин у разі, якщо сторони належать до різних правових систем [17].

Не менш важливим є Закон України «Про валюту і валютні операції», який регламентує порядок проведення валютних операцій, пов'язаних із ЗЕД. Закон визначає принципи валютного контролю, умови купівлі та продажу валюти, використання рахунків в іноземних банках, обов'язковість фінансового моніторингу, що має вирішальне значення для безперешкодного здійснення експортно-імпортних операцій та інвестування [17].

Крім того, важливу роль у регулюванні ЗЕД відіграють підзаконні акти, такі як постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств та відомств, які

деталізують та конкретизують положення законів. Ці акти регулюють, зокрема, порядок ліцензування зовнішньоекономічних операцій, митні процедури, валютний контроль тощо.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення ЗЕД в Україні є комплексним та багаторівневим, що забезпечує правову основу для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, інтеграції у світову економіку та захисту національних інтересів. Водночас, постійна адаптація та вдосконалення цієї системи є необхідною умовою для ефективного функціонування ЗЕД в умовах глобалізації та євроінтеграції.

У сфері міжнародного співробітництва, Україна є учасником ряду міжнародних договорів та угод, які впливають на правове регулювання ЗЕД. Зокрема, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає адаптацію українського законодавства до норм ЄС, що включає гармонізацію митного, технічного, санітарного та фітосанітарного регулювання.

На наступному етапі аналізу варто також звернути увагу на державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яке в Україні здійснюється відповідно до принципів економічного суверенітету, правової рівності та недискримінації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Основними інструментами державного впливу є: тарифне регулювання, тобто встановлення ввізних та вивізних мит, система ліцензування, квотування, застосування антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів. Центральними органами, що реалізують державну політику у сфері зовнішньоекономічної діяльності, є Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки, Державна митна служба, Національний банк України (в частині валютного контролю), а також відповідні міжвідомчі комісії.

Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні являють собою систему правових, адміністративних, економічних та інституційних інструментів, що забезпечують реалізацію зовнішньоекономічної

політики держави, захист її економічних інтересів, сприяння інтеграції у світову економіку та дотримання міжнародних зобов'язань. Основу такого регулювання становлять принципи законності, рівності всіх суб'єктів ЗЕД, невтручання держави у господарську діяльність за винятком випадків, визначених законом, а також пріоритету національних інтересів.

Одним із ключових механізмів є тарифне регулювання, яке передбачає встановлення ввізного та вивізного мита. Мито використовується як інструмент фінансової політики, а також для захисту вітчизняного виробника від надмірного імпорту. Наприклад, у випадках імпорту дешевої продукції з третіх країн держава може застосовувати підвищене мито з метою підтримки національного бізнесу.

Іншим важливим інструментом є нетарифне регулювання, яке включає ліцензування, квотування, стандартизацію, сертифікацію та технічне регулювання. Наприклад, імпорт окремих видів товарів, наприклад зброї, хімічних речовин, стратегічної сировини, потребує наявності ліцензії або спеціального дозволу на ввезення. Квоти встановлюються для обмеження обсягів імпорту або експорту певних товарів з метою забезпечення продовольчої безпеки або дотримання міжнародних угод.

Антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи застосовуються у випадках, коли вітчизняний ринок потерпає від недобросовісної конкуренції з боку іноземних виробників. Наприклад, якщо імпорт товарів відбувається за цінами, нижчими від собівартості, що створює загрозу для місцевої промисловості, Україна має право ввести антидемпінгові мита після проведення відповідного розслідування згідно з нормами Світової організації торгівлі (СОТ).

Валютне регулювання також є важливою складовою державного контролю зовнішньоекономічної діяльності. Його здійснює Національний банк України шляхом встановлення правил купівлі-продажу валюти, регулювання розрахунків за зовнішньоекономічними контрактами, контролю за відкриттям валютних

рахунків за кордоном. Це дозволяє державі впливати на платіжний баланс, запобігати відтоку капіталу та забезпечувати валютну стабільність.

Важливим є регулювання інвестиційної діяльності, зокрема щодо прямих іноземних інвестицій. Держава надає пільги та гарантії інвесторам, які вкладають кошти в стратегічно важливі галузі, забезпечуючи таким чином залучення нових технологій, створення робочих місць і зростання експорту. Прикладом є створення індустріальних парків або вільних економічних зон, де резиденти мають доступ до спрощених процедур митного оформлення та податкових стимулів.

Окрему роль у державному регулюванні відіграє інституційне забезпечення. Центральне місце посідає Кабінет Міністрів України, який затверджує програми розвитку ЗЕД, координує роботу міністерств та відомств. Міністерство економіки розробляє стратегії зовнішньоекономічної політики, проводить моніторинг торговельного балансу, аналізує тенденції світового ринку. Державна митна служба контролює митне оформлення та дотримання правил переміщення товарів через кордон. Національний банк реалізує валютну політику та здійснює валютний контроль.

Уся система державного регулювання ЗЕД спрямована на досягнення стратегічних цілей економіки: забезпечення сталого економічного зростання, розширення експортних можливостей, ефективне залучення іноземних інвестицій, інтеграцію у глобальні виробничі ланцюги та підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

2.1. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності України виступає одним із провідних чинників забезпечення економічної стабільності країни та її поступового входження у глобальні економічні процеси. Останні роки стали серйозним випробуванням для національної економіки через вплив пандемії COVID-19 і повномасштабного вторгнення Росії, що суттєво дестабілізувало функціонування ключових галузей, зруйнувало логістичні ланцюги та зумовило структурні зміни у сфері зовнішньої торгівлі. Попри ці труднощі, Україна не лише зберігає свої позиції на світових ринках, а й демонструє здатність до гнучкої адаптації економічної системи до нових реалій, що вимагає переосмислення підходів до формування зовнішньоекономічної політики.

Одним із визначальних трендів сучасного етапу розвитку зовнішньоекономічної діяльності стало переформатування імпортно-експортної структури. В імпорті переважає енергетична продукція, що свідчить про глибоку залежність країни від зовнішніх джерел енергоресурсів — особливо в умовах знищення критичної інфраструктури. Крім того, національна економіка гостро потребує високотехнологічного обладнання, продукції хімічної промисловості, транспортних засобів, лікарських препаратів та електротехнічної продукції, які імпортуються у значних обсягах. Це вказує не лише на існуючі виклики у забезпеченні стратегічної автономії, а й на потенціал розвитку вітчизняного виробництва з орієнтацією на імпортозаміщення.

Експортна політика України залишається орієнтованою на реалізацію потужного аграрного потенціалу. Продовольчі товари, зокрема зернові культури та рослинні олії, традиційно становлять основу вивозу продукції за кордон.

Навіть в умовах воєнного стану аграрний сектор демонструє відносну стійкість. У той же час, відчутного скорочення зазнав експорт металургійної продукції, що є прямим наслідком руйнування промислових об'єктів у зонах бойових дій. Попри це, низка напрямів, зокрема експорт продукції машинобудування, хімічної галузі та деревини, демонструють позитивну динаміку, що свідчить про поступове формування нової спеціалізації на зовнішніх ринках.

Географічна структура зовнішньої торгівлі України також зазнала істотних змін. Ключовими партнерами залишаються країни Європейського Союзу, які забезпечують високий рівень економічної взаємодії в межах Угоди про асоціацію. Водночас активізуються торговельні зв'язки з країнами Азії та Близького Сходу, що сприяє диверсифікації ринків збуту та зменшенню залежності від окремих напрямів. Цей процес супроводжується формуванням нових логістичних маршрутів і переглядом стратегічних підходів до побудови зовнішньоекономічної інфраструктури.

У сучасних умовах зовнішньоекономічна діяльність України стикається з цілою низкою викликів, серед яких особливе місце займають блокування морських портів, руйнування транспортних коридорів, енергетична вразливість, нестабільність валютного ринку та глобальна конкуренція за доступ до ключових ринків. Водночас ці виклики супроводжуються новими можливостями. Зокрема, поглиблення інтеграції з Європейським Союзом відкриває перспективи для залучення фінансової, технічної та експертної підтримки, що є необхідним для модернізації промисловості, розвитку зеленої енергетики та створення високотехнологічних виробництв, орієнтованих на експорт.

Важливу роль у реалізації зовнішньоекономічного потенціалу відіграє державна політика, яка має бути спрямована на забезпечення прозорості, зниження адміністративних бар'єрів, удосконалення митного регулювання, стимулювання інвестиційної привабливості та розвиток експортно-кредитного агентства. Особливої уваги потребує підтримка малого та середнього бізнесу, що

здатний забезпечити гнучкість на зовнішніх ринках і швидко реагувати на зміни попиту.

Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність України переживає фазу активної трансформації під впливом надзвичайних внутрішніх і зовнішніх обставин. Проте, попри складні виклики, країна демонструє прагнення до збереження стабільності в експортному секторі, нарощення потенціалу нових галузей і формування багатовекторної моделі торговельного співробітництва. Успішна реалізація стратегічних пріоритетів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків може стати потужним імпульсом для поствоєнного відновлення економіки, її модернізації та утвердження України як активного і конкурентоспроможного учасника світового економічного простору.

2.2. Структурний аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами

Дослідження зовнішньої торгівлі України з огляду на товарну й послугову складові має важливе значення для розуміння глибинних змін в економічній системі, що відбуваються в умовах сучасних глобальних викликів. У період 2019–2023 років спостерігалися суттєві трансформації у структурі імпорту та експорту, спричинені як внутрішніми економічними реформами, так і впливом зовнішніх чинників, зокрема пандемією COVID-19, широкомасштабною військовою агресією Росії, енергетичною нестабільністю та коливаннями на світових ринках. У цьому контексті поглиблений структурний аналіз дає змогу не лише зафіксувати поточний стан зовнішньоекономічної діяльності, а й визначити вектори її подальшого розвитку.

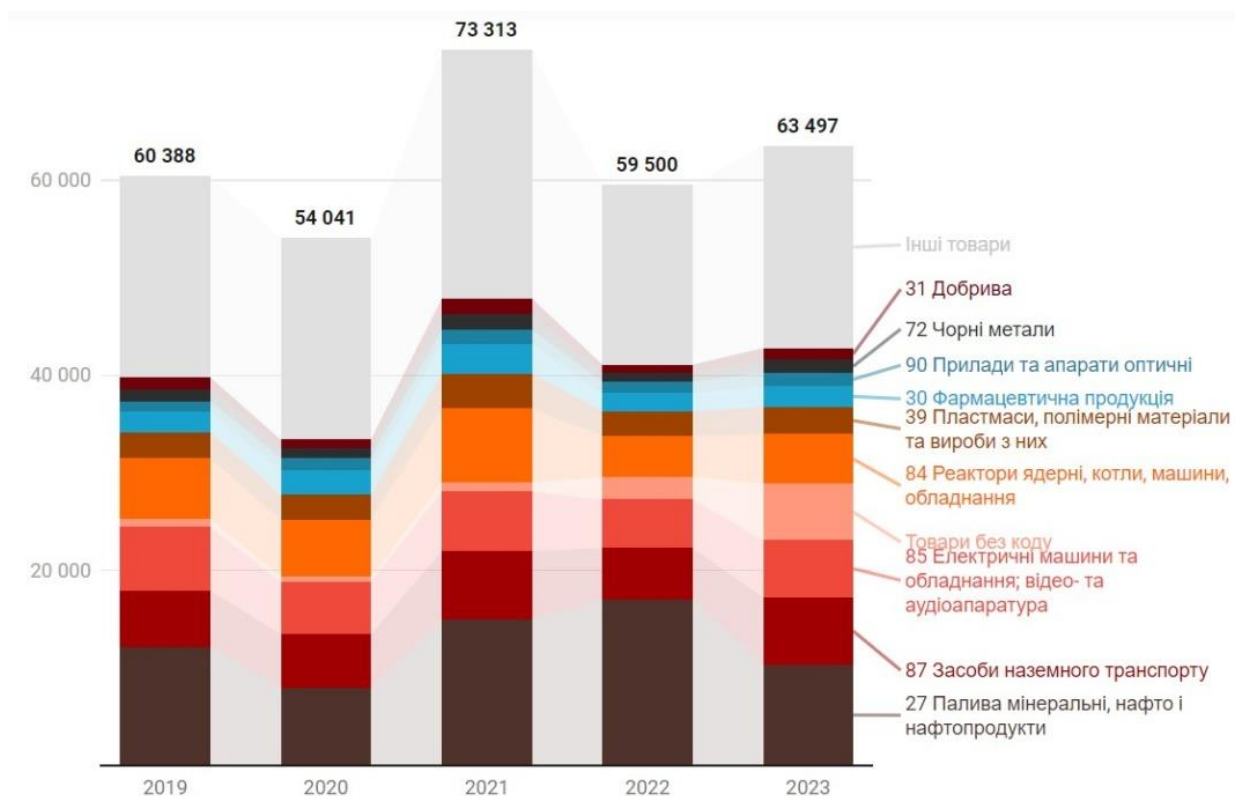

Рис. 2.1. Товарна структура імпорту України у 2019–2023 роках, млн дол.

Джерело: складено за даними [17]

Відповідно до інформації, відображеної на рисунку 2.3, у структурі імпорту України протягом 2019–2023 років стабільно домінувала паливна продукція, що включає мінеральні палива, нафту та нафтопродукти. У 2023 році ця категорія знову підтвердила своє лідерство, що свідчить про глибоку енергетичну залежність національної економіки від зовнішніх постачальників. Особливо актуальною ця проблема стала в умовах воєнного конфлікту, коли масовані обстріли та пошкодження енергетичних об'єктів, а також складнощі з постачанням ресурсів зумовили необхідність нарощування імпорту нафти, газу та інших енергоносіїв. У таких умовах забезпечення енергетичної безпеки стає стратегічним завданням державної політики, а імпорт паливної продукції — критично важливим чинником підтримки життєдіяльності економіки.

Помітну частку імпорту також становлять засоби наземного транспорту, електричні машини, промислове обладнання, реактори та котли. Зростання імпорту в цьому сегменті було зафіксовано ще у 2021 році, коли економіка почала поступово оговтуватися після пандемічного шоку. Попит на транспортну техніку зростає як унаслідок активізації ділової активності, так і

через необхідність оновлення автопарку та відновлення логістичної інфраструктури. У воєнний період ці потреби трансформувалися у військово-оборонний вектор: транспортна техніка та обладнання почали активно імпортуватися для забезпечення мобільності Збройних Сил України та перевезення гуманітарних вантажів, будівельних матеріалів, продукції подвійного призначення.

Ще одним вагомим сегментом у структурі імпорту виступає продукція хімічної промисловості. Серед основних її складових — фармацевтичні вироби, пластмаси та полімери, що мають широке застосування у різних галузях економіки. Особливе значення фармацевтичної продукції посилилося під час пандемії COVID-19, коли гостро постала потреба в забезпеченні лікарень і аптек вакцинами, засобами індивідуального захисту, медикаментами. З початком війни потреба у медичних засобах лише зросла — у зв'язку з великою кількістю поранених, збільшенням потреб мобільних шпиталів і потребами внутрішньо переміщених осіб. Пластмаси та полімерні матеріали, у свою чергу, залишаються основою для розвитку харчової, будівельної, автомобільної, пакувальної та інших галузей, що робить їх імпорт системоутворювальним для функціонування національної промисловості.

Статистичні дані свідчать про те, що 2021 рік став піковим за обсягами імпорту — вони перевищили 73 мільярди доларів США. Це пов'язано зі стабілізацією економічної ситуації після карантинних обмежень і активізацією зовнішньоторговельної діяльності. Однак у 2022–2023 роках імпортні показники зазнали корекції у бік зменшення. Вплив мали численні обмеження: руйнування логістичних ланцюгів, блокування портів, загроза національній безпеці, зниження купівельної спроможності населення та підприємств.

У частині експорту ключові позиції традиційно займає агропромисловий комплекс — експорт зернових культур, рослинних олій, продуктів харчування дозволяє Україні зберігати роль одного з провідних постачальників продовольства на глобальному ринку. Попри війну, Україна у 2023 році продовжувала реалізацію експорту зерна через спеціально погоджені гуманітарні коридори, що стало важливим чинником збереження продовольчої безпеки у багатьох країнах світу. Водночас експортна динаміка залишалась нерівномірною через періодичні обстріли портів, морську блокаду та інші ризики.

Металургійний сектор, який раніше забезпечував вагому частку валютних надходжень, сьогодні переживає глибоку кризу. Через знищення металургійних підприємств у прифронтових регіонах, руйнування логістики та падіння попиту на світових ринках обсяги експорту чорних металів істотно зменшились. Перспективи цього сегмента напряму залежать

від подальшого ходу бойових дій, стабілізації економічної ситуації, а також доступу до енергоресурсів і відновлення виробничих потужностей.

Разом з тим, позитивним сигналом є поступове зростання експорту технологічної продукції — зокрема електричних машин, електроніки, обладнання. Хоча частка цього напрямку ще відносно невелика, його динаміка вказує на початок технологічної модернізації національної промисловості. Виробництво і експорт продукції з вищою доданою вартістю — важлива умова для підвищення конкурентоспроможності України на світовій арені.

Окремої уваги заслуговує експорт деревини та виробів із неї, який раніше був традиційною частиною зовнішньоторговельної діяльності України. Однак останніми роками обсяги цього експорту скорочуються через законодавчі обмеження на вивіз необробленої деревини та посилення екологічних норм. Це створює передумови для розвитку переробних виробництв усередині країни, що відповідає загальній стратегії переходу від сировинної моделі до індустріально-інноваційної.

Сектор послуг займає дедалі важливіше місце у структурі зовнішньої торгівлі. ІТ-послуги, що демонструють стійке зростання навіть у воєнних умовах, стали одним із локомотивів експорту. Їх розвиток забезпечує приплив валюти, створення робочих місць та інтеграцію України у глобальні ланцюги цифрової економіки. Крім того, стабільними залишаються експорт транспортних і фінансових послуг, що формують додаткову вартість для економіки.

У частині імпорту послуг Україна продовжує залежати від зовнішніх постачальників у сферах медицини, освіти, транспорту, інформаційних технологій. Після початку широкомасштабної війни зросла кількість громадян, які користуються медичними та освітніми послугами за межами країни. Також зростає обсяг імпорту програмного забезпечення, зокрема ліцензійних продуктів, необхідних для цифровізації підприємств та модернізації ІТ-інфраструктури.

Географічна структура зовнішньої торгівлі України трансформується в напрямі зміцнення партнерства з країнами Європейського Союзу. Понад 40% українського експорту припадає на ринки ЄС. Водночас помітно зростає значення таких країн, як Китай, Туреччина, США, Саудівська Аравія, Єгипет. Поступова відмова від торгівлі з країнами СНД та запроваджені санкції щодо Росії зумовили необхідність активного пошуку нових ринків збуту, включаючи країни Азії, Африки та Латинської Америки.

Загалом аналіз структури зовнішньої торгівлі України за 2019–2023 роки свідчить про складний процес адаптації до зовнішніх викликів і внутрішніх трансформацій. Війна, глобальні кризи, енергетична нестабільність та геополітичні зрушення формують нові умови функціонування зовнішньоекономічної діяльності. У таких умовах ключовими завданнями стають диверсифікація експортних ринків, технологічне оновлення промисловості, підтримка сектору послуг і створення умов для зростання інвестиційної привабливості України. Успішна реалізація цих напрямів сприятиме відновленню економіки, посиленню її ролі у світовому поділі праці та досягненню довгострокової економічної стійкості.

2.3. Аналіз інтенсивності розвитку експорту та імпорту України

Аналіз інтенсивності розвитку експорту та імпорту України є важливим індикатором загального стану економіки країни, її адаптації до зовнішніх та внутрішніх викликів, а також стратегічного спрямування. Протягом 2005–2024 років економічна активність України в зовнішньоторговельній сфері зазнала суттєвих змін, що чітко відображено в динаміці експорту та імпорту товарів і послуг.

Таблиця 2.1 демонструє зміну обсягів експорту та імпорту України у співвідношенні до номінального ВВП. З 2005 року і до 2013 року експорт стабільно зростає, досягаючи свого піку у 2012 році - 717,3 млрд грн, що складало 50,9% ВВП.

Водночас імпорт у цей період демонстрував більш стрімке зростання, перевищуючи експорт. Це призводило до негативного сальдо зовнішньої торгівлі, яке в 2013 році досягло -123,7 млрд грн (-8,5% ВВП). Негативний баланс зовнішньої торгівлі став важливим сигналом для корекції економічної політики України [19].

Таблиця 2.1

Експорт та імпорт товарів та послуг

Рік	Номінальний ВВП (млн. грн.)	Експорт товарів та послуг (млн. грн.)	% ВВП	Імпорт товарів та послуг (млн. грн.)	% ВВП	Сальдо (млн. грн.)	% ВВП
2005	441452	227252	51.5	223555	50.6	3697	0.8
2006	544153	253707	46.6	269200	49.5	-15493	-2.8
2007	720731	323205	44.8	364373	50.6	-41168	-5.7
2008	948056	444859	46.9	520588	54.9	-75729	-8.0
2009	913345	423564	46.4	438860	48.0	-15296	-1.7
2010	1082569	549365	50.7	580944	53.7	-31579	-2.9
2011	1316600	707953	53.8	779028	59.2	-71075	-5.4
2012	1408889	717347	50.9	835394	59.3	-118047	-8.4
2013	1454931	681899	46.9	805662	55.4	-123763	-8.5
2014	1566728	770121	49.2	834133	53.2	-64012	-4.1
2015	1979458	1044541	52.8	1084016	54.8	-39475	-2.0
2016	2383182	1174625	49.3	1323127	55.5	-148502	-6.2
2017	2982920	1430230	47.9	1618749	54.3	-188519	-6.3
2018	3558706	1608890	45.2	1914893	53.8	-306003	-8.6
2019	3974564	1636416	41.2	1947599	49.0	-311183	-7.8
2020	4194102	1637399	39.0	1681526	40.1	-44127	-1.1
2021	5459574	2224704	40.7	2286067	41.9	-61363	-1.1
2022	5191028	1840563	35.5	2712325	52.3	-871762	-16.8
2023	6537825	1868904	28.6	3237014	49.5	-1368110	-20.9

Складено автором на основі Експорт та імпорт України (2005-2023).

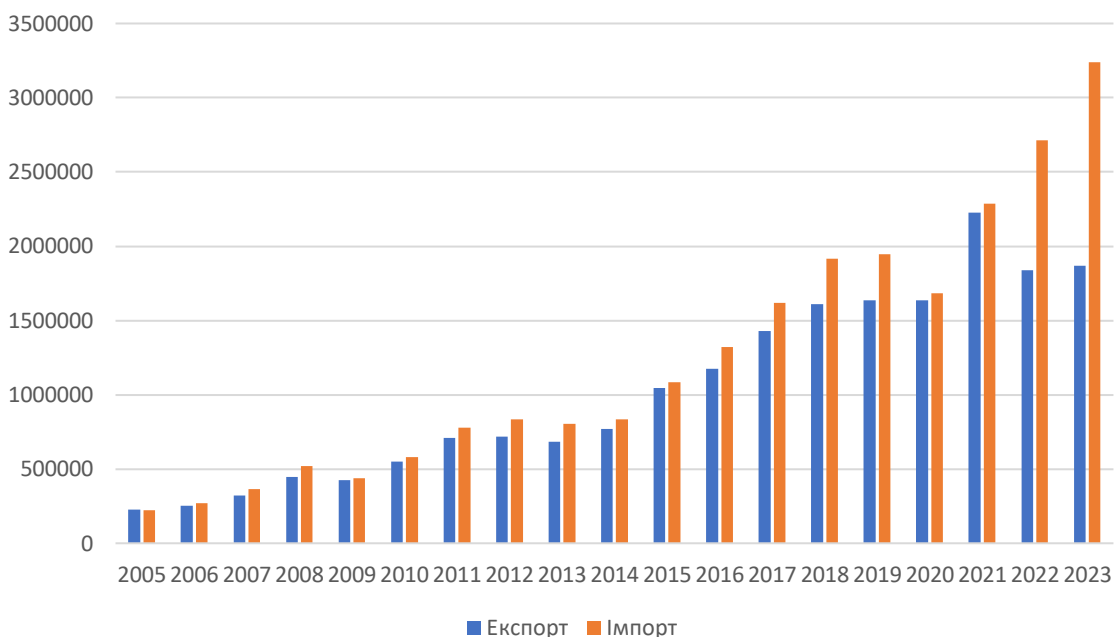

Рис. 2.2. Експорт та імпорт товарів і послуг, млн. грн
Складено автором на основі Експорт та імпорт України (2005-2023)

Після подій 2014 року, пов'язаних з анексією Криму та розгортанням воєнного конфлікту на сході України, зовнішньоекономічна діяльність країни зазнала різкого спаду. Уже в 2015 році обсяги експорту та імпорту товарів і послуг зменшилися до 1044,5 млрд грн і 1084,0 млрд грн відповідно, що відображає глибоку кризу зовнішньої торгівлі. Водночас помітно зросла частка експорту у структурі ВВП — до 52,8%, що засвідчує зусилля українських підприємств адаптуватися до нових політичних та економічних умов, незважаючи на втрату ринків і дестабілізацію торгівлі. Зменшення імпорту у той самий період було обумовлено зниженням купівельної спроможності населення, скороченням промислового попиту та обмеженням поставок енергоносіїв із Росії внаслідок геополітичного загострення.

З 2016 по 2019 рік спостерігалось поступове відновлення зовнішньої торгівлі. Експорт товарів і послуг у 2018 році досяг 1608,9 млрд грн, а імпорт становив 1914,9 млрд грн. Попри позитивну динаміку обох показників,

зберігалося негативне сальдо зовнішньої торгівлі в розмірі -306 млрд грн, що вказує на тривалу залежність України від імпортованих товарів, зокрема енергоносіїв, обладнання та високотехнологічної продукції. Така ситуація формувала необхідність активізації політики з імпортозаміщення. Як свідчать дані на рисунку 2.4, у цей період відзначалася тенденція до поступового зниження дисбалансу зовнішньоторговельного балансу, хоча імпортні обсяги все ще переважали експортні.

Пандемія COVID-19 у 2020 році стала черговим глобальним викликом для української економіки. Тим не менш, експорт за підсумками року практично не змінився порівняно з попереднім роком і становив 1637,4 млрд грн. Імпорт скоротився до 1681,5 млрд грн, що призвело до зменшення негативного сальдо до -44,1 млрд грн або -1,1% ВВП — найнижчого показника за попереднє десятиліття. Зниження імпорту пояснюється скороченням економічної активності через запровадження локдаунів, падінням внутрішнього попиту, а також порушенням логістичних ланцюгів як на національному, так і на глобальному рівнях.

У 2021 році розпочалося помітне пожвавлення зовнішньоекономічної діяльності. Обсяг експорту зріс до 2224,7 млрд грн (40,7% ВВП), імпорту — до 2286,0 млрд грн (41,9% ВВП). Це зростання було зумовлене відновленням глобальної економіки, підвищенням світових цін на експортовану українську продукцію, зокрема аграрну та металургійну. Однак збільшення обсягів торгівлі супроводжувалося зростанням від'ємного сальдо — до -61,3 млрд грн, що свідчить про відновлення імпортової залежності на тлі економічного підйому.

Роки 2022–2023 стали надзвичайно складними для зовнішньої торгівлі України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії. У 2022 році обсяг експорту знизився до 1840,5 млрд грн, тоді як імпорт суттєво зріс і досяг 2712,3 млрд грн, що сформувало рекордне негативне сальдо в розмірі -871,7 млрд грн або -16,8% ВВП. Основними причинами такого дисбалансу стали руйнування

промислових підприємств і виробничої інфраструктури, критичне зростання імпорту енергоносіїв, паливної продукції, а також військової техніки та комплектувальних засобів подвійного призначення. У 2023 році експорт не продемонстрував суттєвого зростання (1868,9 млрд грн), тоді як імпорт продовжував збільшуватись (3237,0 млрд грн), що зумовило подальше погіршення торговельного балансу.

Аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі України за перший квартал 2024 року (див. Табл. 2.2) показує, що провідну роль у торговельно-економічних відносинах відіграють країни Європейського Союзу, на які припадає понад 40% сукупного обсягу експорту та імпорту. Китай залишається найбільшим джерелом імпортних товарів — за перший квартал 2024 року імпорт з Китаю склав 3035,5 млн дол. США. Найбільшим ринком збуту для українського експорту продовжує бути Польща — з обсягом поставок у 997,7 млн дол. США. Важливими партнерами також залишаються Німеччина, Туреччина та Нідерланди, що свідчить про подальше зміцнення торговельних відносин з країнами ЄС, розширення експортної географії та поступову інтеграцію в європейський ринок.

Детальна динаміка експорту та імпорту проілюстрована на рисунках 2.5 та 2.6. Протягом 2023 року темпи зростання експорту були нестабільними: у першій половині року спостерігалось активне відновлення, однак у другій — зростання значно сповільнилося під впливом безпекових ризиків, блокування портів і загального економічного тиску. За перший квартал 2024 року експорт товарів становив 10 060,9 млн дол. США, що дорівнює 97,2% від рівня аналогічного періоду 2023 року, тоді як імпорт сягнув 15 975,2 млн дол., або 101,7% порівняно з минулорічним показником. Негативне сальдо сягнуло 5914,3 млн дол., що перевищує показник аналогічного періоду попереднього року (-5356,4 млн дол.). Коефіцієнт покриття імпорту експортом у першому кварталі 2024 року становив

0,63, що свідчить про наявність суттєвого дисбалансу у торговельному обміні (у I кварталі 2023 року він дорівнював 0,66).

Зовнішньоторговельні зв'язки України охоплюють широкий спектр партнерів — у 2024 році операції здійснювались із 205 країнами світу. Це підтверджує високу ступінь відкритості української економіки, попри всі наявні обмеження, зумовлені війною. Подальша диверсифікація торгівлі, залучення іноземних інвесторів, створення умов для розвитку експортноорієнтованих галузей мають стати пріоритетами економічної стратегії в найближчій перспективі. Успішне вирішення цих завдань сприятиме відновленню економічної рівноваги, зменшенню дефіциту платіжного балансу та зміцненню позицій України на світовій арені.

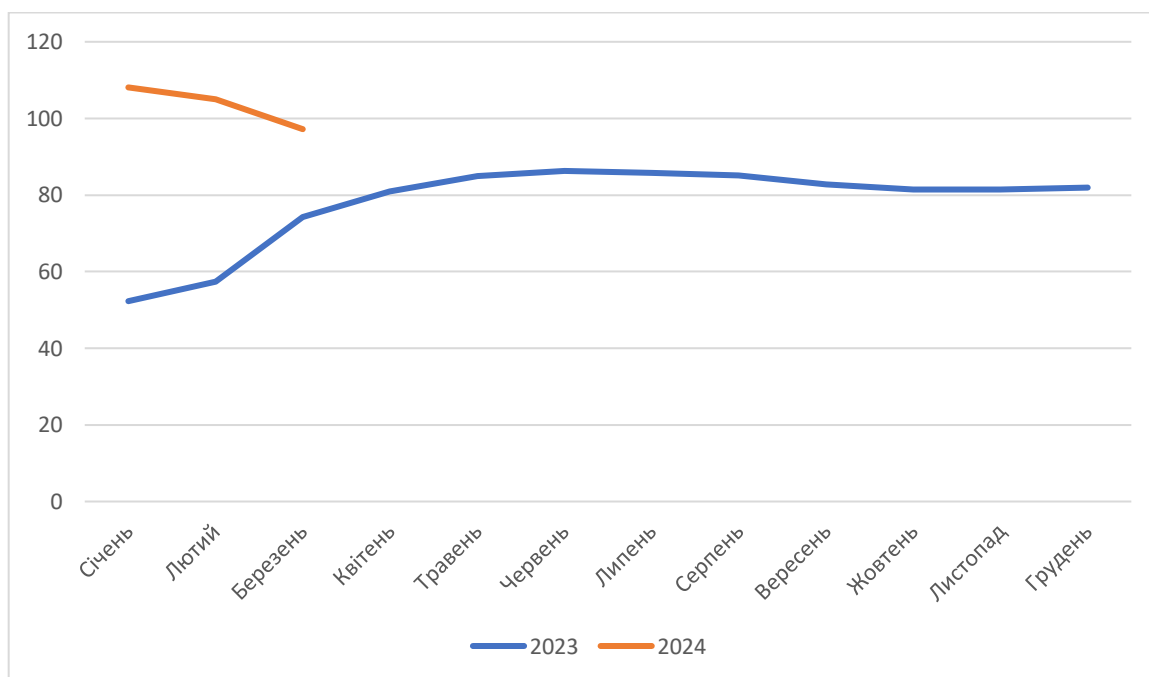

Рис 2.3. Темпи зростання (зниження) експорту товарів

Джерело: складено за даними [16]

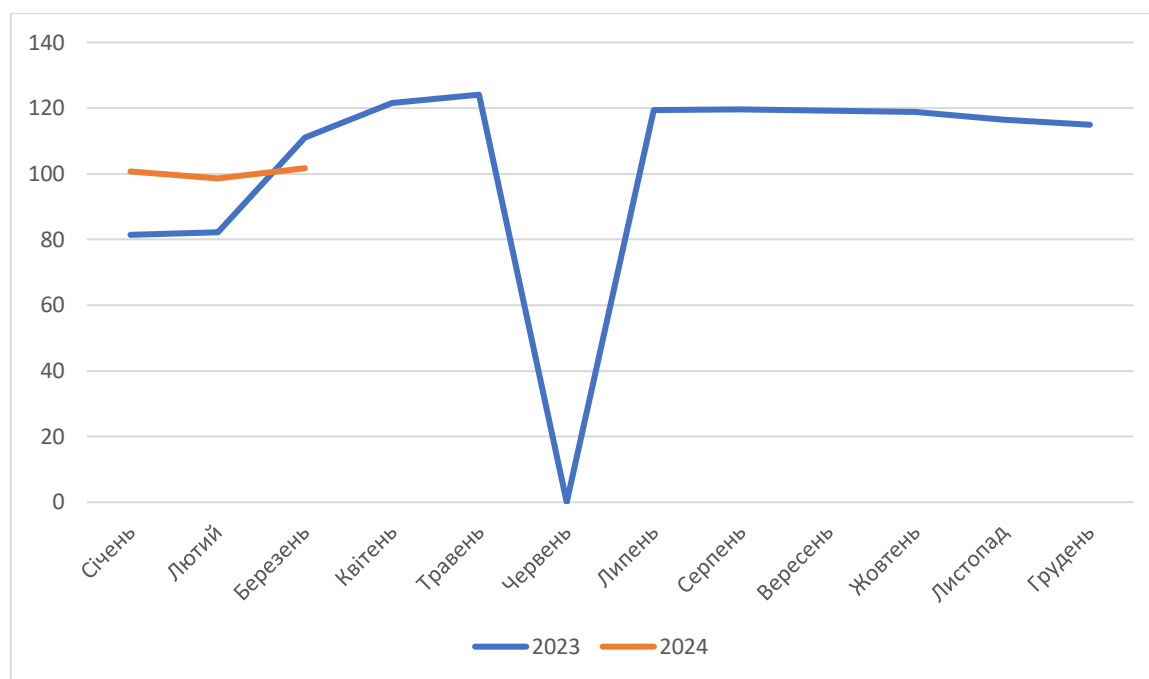

Рис 2.6. Темпи зростання (зниження) імпорту товарів

Джерело: складено за даними [16]

У березні 2024 року, у порівнянні з лютим 2024 року, обсяги експорту з урахуванням сезонних коливань зменшилися на 2,2%, тоді як імпорт зріс на 8,5%. Сальдо зовнішньої торгівлі, скориговане на сезонні фактори, у березні 2024 року залишалося від'ємним і становило 2598,4 млн доларів США. У лютому 2024 року цей показник також був негативним, досягнувши 2064,6 млн доларів США [16].

Це пояснюється як логістичними обмеженнями, так і падінням цін на ключові експортні товари. Щодо імпорту, то його динаміка у 2023 році була більш стабільною, із загальним трендом до зростання. У першому кварталі 2024 року темпи зростання імпорту також перевищували темпи зростання експорту, що свідчить про залежність української економіки від зовнішніх поставок [17].

Таблиця 2.2

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами за 1 квартал 2024 року

Назва країни	Експорт, млн. дол. США	Експорт, у % до I кварталу 2023	Експорт, у % до загального обсягу	Імпорт, млн. дол. США	Імпорт, у % до I кварталу 2023	Імпорт, у % до загального обсягу	Сальдо
Усього	10060,9	97,2	100	15975,2	101,7	100	-5914,3
Австрія	152,6	84,2	1,5	142,5	113,9	0,9	10,2
Азербайджан	53,6	115,7	0,5	68,5	138,3	0,4	-14,9
Бангладеш	64,8	72	0,6	40,7	70	0,3	23,3
Бельгія	123,9	108,1	1,2	152,1	86,9	1	-28,1
Болгарія	123	104,5	1,2	45	22,3	0,3	-28,1
В'єтнам	23,8	183,4	0,2	143,6	126,7	0,9	-119,8
Греція	102,6	175,3	1	571,3	169,1	3,6	-468,7
Грузія	121,4	114,3	1,2	178,3	133	1,1	-56,9
Данія	32	53,7	0,3	122,3	109,1	0,8	-38,5
Ізраїль	34,9	94,8	0,3	129,1	86,5	0,8	-94,2
Індія	131,7	91,2	1,3	302,1	60	1,9	-170,4
Іспанія	110,7	122,6	1,1	210	94,3	1,3	-99,3
Італія	483,3	127,2	4,4	526,6	117	3,3	-43,4
Казахстан	72,7	95,9	0,7	32,6	61,2	0,2	35,5
Канада	72,7	266,1	0,7	276,1	141,8	1,7	-203,4
Китай	789,6	78	7,9	3035,5	118,4	19	-2246
Латвія	45,1	81,5	0,4	54,8	68,3	0,3	-9,7
Литва	119,3	76,7	1,2	236,4	59,1	1,5	-117,1
Ліван	22,6	226,4	0,2	77,5	119,8	0,5	-55
Малайзія	26,5	101,7	0,3	207,5	52,1	1,3	-51
Нідерланди	441,1	101,3	4,4	1268,3	72,3	8	-827,2
Німеччина	700,9	92,3	7	97,6	83,9	0,6	-728,7
Норвегія	11,1	123,3	0,1	118,4	52,5	0,7	-89,5
Об'єднані Арабські Емірати	66,9	88,1	0,7	1641,8	105,5	10,3	-157,2
Польща	997,7	65,5	9,9	30,5	96	0,2	-644,1
Республіка Молдова	112	103,5	1,1	381,4	102,1	2,4	81,5
Румунія	553,4	55,2	5,5	83,9	106	0,5	-163,6
Саудівська Аравія	84	88,8	0,8	463,4	224,7	2,9	-2
Словаччина	252,4	84,3	2,5		114,5		-211

Джерело: складено за даними [16]

Ще одним важливим аспектом є сезонність експорту та імпорту, що видно з Таблиці 2.3 і Таблиці 2.4. У 2023 році найбільші обсяги експорту були зафіксовані в грудні, що пов'язано зі зростанням попиту на зернові культури та харчову продукцію на світових ринках. Імпорт досяг піку в грудні 2023 року, коли було зафіксовано зростання поставок енергоресурсів та споживчих товарів напередодні зимового періоду [16].

Таблиця 2.3

Еспорт з квітня 2023 року по березень 2024 року

Період	Сезонно скориговані дані	Фактичні дані
Квітень 2023	3316,7	3060,3
Травень 2023	3207,7	3145,8
Червень 2023	3058,6	2975,7
Липень 2023	2695,5	2400,6
Серпень 2023	2632,7	2691,2
Вересень 2023	2632,7	2681,9
Жовтень 2023	2562,1	2706,9
Листопад 2023	2668,7	2781,2
Грудень 2023	3207,4	3207,4
Січень 2024	3426,9	3398,5
Лютий 2024	3328,6	3412,9
Березень 2024	3254,3	3249,5

Джерело: складено за даними [16]

Таблиця 2.4

Імпорт з квітня 2023 року по березень 2024 року

Період	Сезонно скориговані дані	Фактичні дані
Квітень 2023	5317,6	4675,9
Травень 2023	5548,6	5055,6
Червень 2023	5220,3	5031,2
Липень 2023	5039,3	5225,4
Серпень 2023	5229	5460,9
Вересень 2023	5237	5403,5
Жовтень 2023	5230,4	5421,4
Листопад 2023	4948,8	5134,8
Грудень 2023	5508,1	6226,5
Січень 2024	5497,5	5078,6
Лютий 2024	5393,2	4960,1
Березень 2024	5852,7	5936,5

Джерело: складено за даними [16]

Зовнішня торгівля України, зокрема експортна активність, у 2022–2023 роках зазнала суттєвих трансформацій під впливом широкомасштабної війни, однак у ряді ключових галузей зберігалася певна стабільність. Попри значні руйнування інфраструктури, економіка продовжувала забезпечувати експорт агропромислової продукції, передусім зернових культур, які залишаються основною статтею українського експорту. Відповідно до таблиці 2.2, зберігся стабільний попит на українське зерно з боку стратегічних торгових партнерів, таких як Китай, а також країн Європейського Союзу, які поступово перетворилися на головний напрям збуту української агропродукції. Це підкреслює важливість європейських ринків у забезпеченні валютних надходжень і загальної експортної стабільності.

Протягом 2023 року темпи експорту демонстрували поступове зниження, що відображено на графіку 2. Така динаміка зумовлена численними

логістичними бар'єрами: пошкодженням автомобільних і залізничних шляхів, обмеженням функціонування портів, а також загальною нестабільністю в регіонах, де зосереджені основні виробничі потужності. Проте на початку 2024 року спостерігається часткове покращення ситуації: країни-сусіди, зокрема Польща та Румунія, відіграють дедалі вагомішу роль у транзиті української продукції до міжнародних ринків. Зростання пропускнуєї спроможності прикордонних пунктів і розширення залізничного сполучення сприяли частковій стабілізації експортних потоків.

На тлі цього імпорт продовжує зростати, що наочно демонструє графік 3. Основними напрямками імпорту залишаються енергоресурси, промислове обладнання та продукція подвійного призначення, необхідна для відновлення інфраструктури. У 2023 році ключовим фактором стало відновлення постачань нафтопродуктів, що стало критично важливим для забезпечення функціонування енергетичного сектору в умовах постійних атак на енергетичну систему країни. У першому кварталі 2024 року ця тенденція зберігається, що стало можливим завдяки активній політиці диверсифікації імпорту енергоресурсів — зокрема налагодженню поставок із країн Близького Сходу, США та Каспійського регіону. Водночас імпорт обладнання для модернізації зруйнованих підприємств і критичної інфраструктури значно зріс, що підкреслює стратегічну спрямованість України на відбудову економіки.

Географічна структура зовнішньої торгівлі України зазнала значної перебудови внаслідок воєнних дій і санкційної ізоляції Росії. Дані таблиці 2.2 підтверджують, що Китай залишається провідним постачальником імпоротної продукції в Україну, зокрема в сегменті електроніки, машинобудівного обладнання та технологічних компонентів. З іншого боку, експортні зв'язки з країнами Азії та Близького Сходу, зокрема Індією та Саудівською Аравією, демонструють позитивну динаміку. Це свідчить про активну диверсифікацію

зовнішньоекономічної політики України та переорієнтацію торговельних зв'язків у відповідь на геополітичні обмеження.

Загалом, аналіз інтенсивності розвитку експорту та імпорту України вказує на складну, але динамічну адаптацію до надзвичайних умов. Попри виклики — війну, глобальну економічну нестабільність та наслідки пандемії — країна демонструє прагнення зберегти позиції на світовому ринку. Стійкий попит на агропродукцію, зростання експорту ІТ-послуг, а також міжнародна фінансова підтримка створюють передумови для збереження економічної активності та інтеграції в глобальні торговельні процеси.

Водночас, існують системні ризики, які стримують зовнішньоекономічний розвиток. Зокрема, високий рівень імпортозалежності, зростаюче негативне сальдо торгівлі, а також обмежені логістичні можливості. У відповідь на ці виклики необхідне формування цілісної державної політики, спрямованої на підтримку експорту, інфраструктурну модернізацію та залучення іноземних інвестицій. Особливу увагу слід приділити розвитку транспортних коридорів, адаптації митних процедур до стандартів ЄС та зміцненню інституційної спроможності органів, що регулюють зовнішню торгівлю.

Отже, сучасна динаміка експорту та імпорту України демонструє не лише здатність економіки до гнучкої адаптації, а й потенціал до зростання за умови системної підтримки. Ключовими факторами успіху залишаються міжнародна допомога, активна політика диверсифікації ринків збуту та подальша інтеграція України до європейського економічного простору, що забезпечить стабільність та прогнозованість зовнішньоторговельних відносин у середньо- та довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Метод кореляційно-регресійного аналізу для оцінки факторів зовнішньоекономічної діяльності

Метод кореляційно-регресійного аналізу відіграють важливу роль у вивченні впливу різних факторів на ефективність зовнішньоекономічної діяльності України. Цей підхід дозволяє оцінювати силу та напрямок зв'язків між незалежними змінними, такими як обсяг експорту, імпорту, обсяг інвестицій у зовнішню торгівлю, і залежними змінними, як-от ВВП чи торговельний баланс країни.

Застосування таких методів допомагає виявляти ключові чинники, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність країни, а також прогнозувати економічні показники на основі змін у зовнішньоекономічних процесах. Наприклад, дослідження українських науковців демонструють, що кореляційно-регресійний аналіз використовується для оцінки впливу глобалізації, державної політики або змін у структурі експорту на загальний економічний стан України. Такі підходи були успішно застосовані для оцінки зв'язків між адміністративними витратами, витратами на збут і доходами підприємств, що діють на міжнародному ринку.

Використання цього інструментарію також дозволяє формувати ефективні рекомендації для покращення зовнішньоекономічної політики, зокрема, в агропромисловому комплексі чи промисловості, забезпечуючи їхню адаптацію до умов міжнародного ринку.

На зовнішньоекономічну діяльність (ЗЕД) України впливають численні фактори, які можна поділити на внутрішні та зовнішні. Ось основні з них:

Таблиця 3.1

Фактори, що впливають на зовнішньоекономічну діяльність

Внутрішні фактори	Опис
Економічна ситуація в країні	ВВП, рівень інфляції, дефіцит бюджету, наявність іноземних інвестицій впливають на здатність країни розвивати експорт і імпорт.
Рівень розвитку інфраструктури	Наявність сучасних транспортних шляхів, портів, логістичних центрів полегшує торгівлю з іншими країнами.
Природні ресурси та промисловий потенціал	Україна є великим постачальником сільськогосподарської продукції, металів, руди, тому залежить від цих секторів.
Державна політика	Закони щодо ЗЕД, митне регулювання, податкові пільги для експортерів, програми стимулювання експорту тощо.
Фінансова стабільність	Валютна політика, стабільність гривні, доступність кредитів для підприємств, що займаються ЗЕД.
Освіченість та кваліфікація робочої сили	Наявність спеціалістів, здатних працювати на експортно-орієнтованих підприємствах.
Рівень цифровізації	Розвиток електронних платформ для торгівлі, автоматизація митних процедур.
Зовнішні фактори	Опис
Міжнародна економічна кон'юнктура	Попит на українські товари за кордоном, зміна цін на ключові товари (зерно, метал, енергоресурси).
Політичні відносини з іншими країнами	Санкції, ембарго, укладення торгових угод, військові конфлікти (наприклад, війна з РФ).
Членство в міжнародних організаціях	Співпраця з СОТ, ЄС, МВФ та іншими організаціями.
Тарифні та нетарифні бар'єри	Високі мита, квоти, технічні бар'єри впливають на доступ українських товарів до зовнішніх ринків.
Глобалізація та конкуренція	Конкуренція на міжнародних ринках з іншими країнами-експортерами (наприклад, у сфері аграрної продукції або металургії).
Курсові коливання	Зміни валютних курсів впливають на прибутковість експорту та імпорту.
Енергетична залежність	Висока залежність від імпорту енергоресурсів, особливо нафти та газу.

Пандемії та глобальні кризи	Такі події, як COVID-19 чи економічні кризи, впливають на торговельні обсяги, ланцюги постачання та логістику.
-----------------------------	--

Джерело: складено за даними [27; 28;]

Окремо також варто виділити три наступні фактори, які так чи інакше теж мають вплив на зовнішньоекономічну діяльність:

1. Географічне положення. Україна має вигідне географічне розташування між Європою та Азією, що створює потенціал для транзитної ролі, але також піддає країну впливу регіональних конфліктів.

2. Екологічні фактори. Попит на екологічно чисту продукцію та відповідність експортних товарів міжнародним стандартам (наприклад, сертифікація органічних продуктів).

3. Воєнно-політичний фактор. Воєнні дії, окупація територій, руйнування інфраструктури (портів, заводів), що впливають на можливість експортувати товари.

Успіх зовнішньоекономічної діяльності України залежить від адаптації до цих факторів, зокрема шляхом диверсифікації експорту, укладення нових торгових угод, модернізації інфраструктури та підтримки інвесторів.

Для побудови 1-факторної моделі впливу ВВП на експорт у 2023 році, використовуємо дані та метод лінійної регресії.

Таблиця 3.2

Дані для 2019-2023 років

Рік	ВВП (млрд дол.)	Експорт (млрд дол.)
2019	153,8	50,1
2020	150	49,2
2021	200	68,1
2022	160	44,2
2023	140	36,2

Модель описується рівнянням:

$$E = a + b * GDP$$

де:

E – експорт,

GDP – ВВП,

a і b – параметри моделі;

1. Розрахунок параметрів моделі

1.1 Середні значення GDP та E :

$$GDP = \frac{153,8 + 150 + 200 + 160 + 140}{5} = 160,76$$

$$E = \frac{50,1 + 49,2 + 68,1 + 44,2 + 36,2}{5} = 49,56$$

1.2 Розрахунок коефіцієнта b :

Формула для b :

$$b = \frac{\sum (GDP_i - \overline{GDP})(E_i - \overline{E})}{\sum (GDP_i - \overline{GDP})^2}.$$

Розрахуємо покроково:

GDP_i	E_i	$GDP_i - \overline{GDP}$	$E_i - \overline{E}$	$(GDP_i - \overline{GDP}) \cdot (E_i - \overline{E})$	$(GDP_i - \overline{GDP})^2$
153,8	50,1	-6,96	0,54	-3,7584	48,4416
150	49,2	-10,76	-0,36	3,8736	115,7056
200	68,1	39,24	18,54	727,9896	1539,9376
160	44,2	-0,76	-5,36	4,0736	0,5776
140	36,2	-20,76	-13,36	277,5936	431,5776

Суми:

$$\sum (GDP_i - \overline{GDP})(E_i - \overline{E}) = 1009,772.$$

$$\sum (GDP_i - \overline{GDP})^2 = 2136,24.$$

Тоді:

$$b = \frac{1009,772}{2136,24} = 0,4728$$

1.3 Розрахунок коефіцієнта a :

Формула для a :

$$a = \overline{E} - b * \overline{GDP}$$

$$a = 49,56 - 0,4728 * 160,76 = 49,56 - 75,99 = -26,43$$

2. Підсумкова модель:

Отримане рівняння регресії:

$$E = -26,43 + 0,4728 * GDP$$

3. Прогноз для 2023 року:

Підставимо $GDP = 140$ в модель:

$$E = -26,43 + 0,4728 * 140 = -26,43 + 66,192 = 39,762 \text{ (млрд дол.)}$$

Прогнозований експорт на 2023 рік становить 39,76 млрд дол., що дещо вище фактичного показника (36,2 млрд дол.).

4. Аналіз залишків (похибок)

Таблиця 3.3

Модель можна оцінити, проаналізувавши залишки (e), тобто різницю між фактичними та прогнозованими значеннями експорту:

Рік	Фактичний E	Прогнозований E	Залишок (e)
2019	50,1	46,12	3,98
2020	49,2	44,27	4,93
2021	68,1	67,12	1,00
2022	44,2	49,17	-4,97
2023	36,2	39,76	-3,56

Модель добре пояснює зміну експорту, хоча спостерігаються невеликі відхилення, зокрема у 2022–2023 роках через зовнішні фактори, які не враховані у моделі (війна, блокада портів тощо).

5. Висновки:

1. Коефіцієнт $b=0,4728$ показує, що збільшення ВВП на 1 млрд дол. сприяє зростанню експорту на 0,4728 млрд дол.

2. Модель адекватно описує дані, з прогнозами, близькими до фактичних значень.

3. Для підвищення точності слід додати інші фактори (наприклад, валютний курс, ціни на основні експортні товари).

Зробимо аналіз розрахунків 1-факторної моделі впливу ВВП на експорт у 2023 році.

1. Точність моделі

1. Рівняння регресії:

$$E = -26,431 + 0,4728 * GDP$$

• Коефіцієнт $b=0,4728$ показує, що кожне збільшення ВВП на 1 млрд дол. приводить до зростання експорту на 0,4728 млрд дол.

• Це свідчить про позитивний зв'язок між ВВП і експортом, що логічно: зростання економіки збільшує обсяги виробництва та можливості експорту.

2. Прогноз для 2023 року:

- Фактичний експорт у 2023 році: 36,2 млрд дол.
- Прогнозований експорт за моделлю: 39,76 млрд дол.
- Відхилення: -3,56 млрд дол.

Це відхилення пояснюється зовнішніми чинниками, такими як вплив війни, які модель не враховує.

2. Відхилення моделі та залишки

Аналіз залишків (e) показав:

- Невеликі відхилення у 2019, 2020 та 2021 роках ($|e| < 5$), що свідчить про гарну відповідність моделі в умовах стабільного розвитку економіки.
- Суттєвіші відхилення у 2022 та 2023 роках:
- У 2022 році модель переоцінила експорт через вплив війни (блокада портів, руйнування інфраструктури).
- У 2023 році експорт залишився нижчим через продовження військових дій, які модель не враховує.

3. Сильні сторони моделі

1. Простота та наочність: Модель демонструє зв'язок між ВВП і експортом у зрозумілій формі.

2. Значимість коефіцієнта b : Показує залежність експорту від стану економіки (ВВП).

3. Адекватність у стабільні роки: У 2019–2021 роках модель дає точні прогнози.

4. Обмеження моделі

1. Ігнорування інших факторів:

Модель враховує лише ВВП, але не враховує:

- Валютний курс (курсові коливання впливають на конкурентоспроможність експорту).
- Глобальні ціни на товари, які експортує Україна (метали, зернові, енергоресурси).

- Інфраструктурні та політичні фактори (війна, блокада портів).

2. Вплив війни:

У 2022–2023 роках вплив військових дій значно знижує експорт, що не враховано у моделі.

3. Лінійність:

Зв'язок між ВВП та експортом може бути нелінійним, що не враховує ця проста модель.

5. Висновки

1. Модель є прийнятною для опису експортно-економічної залежності у мирні періоди.

2. Для кризових років (2022–2023) її точність знижується через специфічні фактори, які не включені до моделі.

3. Для покращення моделі варто додати:

- Дані про світові ціни на основні товари експорту.
- Вплив валютного курсу.
- Інші макроекономічні фактори (інфляцію, торговельні бар'єри).

4. Модель показує, що зниження ВВП тягне за собою зниження експорту, підтверджуючи тісний зв'язок між цими показниками.

Модель впливу ВВП на експорт в Україні за 2019–2023 роки показує суттєвий позитивний зв'язок між цими двома показниками. Коефіцієнт регресії $b=0,4728$ свідчить, що кожне збільшення ВВП на 1 млрд дол. призводить до збільшення експорту на 0,4728 млрд дол. Це вказує на тісну економічну залежність між економічною активністю та зовнішньою торгівлею.

Однак, модель має обмеження:

- Ігнорування інших важливих факторів: Модель не враховує валютний курс, світові ціни на товари, геополітичну ситуацію та інші фактори, що можуть значно впливати на обсяги експорту.

- Вплив війни: Особливо в 2022–2023 роках, зовнішні чинники, як-от війна та руйнування інфраструктури, значно знизили експорт, що не було враховано у моделі.

- Лінійність залежності: Модель припускає лінійний зв'язок між ВВП і експортом, що не завжди відповідає реальним умовам, особливо під час економічних криз.

Прогноз для 2023 року (39,76 млрд дол. за моделью) незначно перевищує фактичні дані (36,2 млрд дол.), що може свідчити про недооцінку складних кризових факторів, як-от політична і економічна нестабільність.

3.2. Оцінка конкурентоспроможності України на міжнародному ринку

Оцінка конкурентоспроможності України на міжнародному ринку вимагає глибокого аналізу поточного стану національної економіки з урахуванням широкого спектра макро- та мікроекономічних чинників. У складних умовах війни, політичної нестабільності, руйнування промислових і транспортних потужностей, фінансових втрат і зниження економічної активності Україна продовжує зберігати та розвивати власний потенціал. Її позиції у глобальній економіці формуються не лише за рахунок традиційних переваг, таких як природні ресурси, географічне положення чи трудовий потенціал, а й за рахунок стійкості інституцій, здатності до реформ, залучення міжнародної допомоги та стратегічної орієнтації на європейську інтеграцію.

Поточний рівень конкурентоспроможності значною мірою визначається структурою української економіки. В аграрному секторі, попри війну, Україна зберігає провідні позиції на світовому ринку зернових, олійних культур, кукурудзи, м'яса птиці, меду. Цей сегмент, з огляду на зростаючий глобальний попит на продовольство, створює підґрунтя для стабільного експорту і залучення інвестицій. Водночас надзвичайно важливою є диверсифікація аграрного

виробництва та розвиток технологічно оснащеної переробної промисловості. Не менш значущим фактором є потенціал у сфері промислового виробництва: машинобудування, хімічна та металургійна галузі мають багаторічну традицію і спеціалізовану інфраструктуру, що, після відновлення і модернізації, можуть забезпечити Україні стабільні конкурентні переваги в середньостроковій перспективі.

Суттєвим бар'єром залишається руйнування інфраструктури, що ускладнює експортно-імпорتنі операції, підвищує вартість логістики і знижує ефективність участі в глобальних ланцюгах доданої вартості. Однак у цьому також криється і потенціал: широкомасштабне відновлення транспортної та енергетичної інфраструктури відкриває можливості для застосування новітніх технологій і підвищення ефективності. За умов належного стратегічного планування та міжнародної підтримки Україна може не просто відновити довоєнний рівень розвитку, а й значно модернізувати логістичні й виробничі процеси відповідно до вимог сучасної світової економіки.

Ще одним ключовим напрямом зміцнення конкурентоспроможності є реформи - економічні, інституційні, регуляторні. Поступова гармонізація українського законодавства з європейськими нормами вже відкрила українським підприємствам нові ринки збуту, а надалі створить умови для повноцінної інтеграції в економічний простір ЄС. Реформування судової системи, боротьба з корупцією, спрощення умов ведення бізнесу та впровадження цифрових послуг публічного управління відіграють вирішальну роль у формуванні довіри з боку іноземних інвесторів. Здатність країни продемонструвати передбачуваність політики, гарантії захисту прав власності та стабільність інституцій стане основою для масштабного припливу капіталу.

У сучасних умовах високотехнологічні індустрії набувають все більшого значення. В цьому контексті Україна має вагомі здобутки у сфері інформаційних технологій, цифрових сервісів, розробки програмного забезпечення, а також у

питаннях кібербезпеки. Високий рівень кваліфікації спеціалістів, конкурентоспроможні витрати на оплату праці та постійне зростання експорту ІТ-послуг перетворюють цю галузь на один із локомотивів нової економіки. Подальше просування в напрямі цифрової трансформації, створення технопарків, інноваційних кластерів, стимулювання розвитку стартапів можуть значно підвищити міжнародну привабливість української економіки.

Водночас, для забезпечення стійкого розвитку необхідне також стратегічне переосмислення зовнішньоекономічної діяльності. Перспективи післявоєнного відновлення пов'язані з інтеграцією до ЄС, розширенням участі у глобальній торгівлі, укладанням нових угод про вільну торгівлю та активною участю у міжнародних економічних проєктах. Очевидно, що ключову роль відіграватиме здатність України не лише забезпечити конкурентоспроможну пропозицію, але й вибудувати ефективну систему просування експорту, логістичної підтримки, гарантійних механізмів для інвесторів.

Усі ці процеси потребують значних інвестицій. У контексті обмеженості внутрішніх ресурсів стратегічно важливо забезпечити притік зовнішнього капіталу - як прямого іноземного інвестування, так і підтримки з боку міжнародних фінансових організацій. Партнерство з країнами G7, Європейським Союзом, США, Канадою, а також співпраця з МВФ, Світовим банком і ЄБРР має залишатися пріоритетом економічної політики. Водночас необхідно формувати механізми внутрішнього накопичення капіталу, сприяти розвитку фондового ринку, підтримувати підприємництво та середній бізнес.

Розвиток людського капіталу, як один з основних елементів довгострокової конкурентоспроможності, вимагає системної державної політики. Освітня система повинна орієнтуватися на формування знань і навичок, що відповідають вимогам глобальної економіки, з акцентом на інженерно-технічну, ІТ- та природничо-наукову підготовку. Програми підвищення кваліфікації, навчання впродовж життя, участь у міжнародних стажуваннях і проєктах сприятимуть

формуванню висококваліфікованої робочої сили. Водночас потрібно враховувати виклики демографічного спаду та міграції, що можуть мати тривалі негативні наслідки для внутрішнього ринку праці.

Значний акцент слід зробити і на екологічну складову. Сучасний розвиток економік дедалі більше відбувається в межах концепції сталого розвитку та «зеленої трансформації». Україна має потенціал для розвитку відновлюваної енергетики, екологічно чистих виробництв, енергоефективних технологій. Інвестиції у «зелену» економіку, розвиток сонячної та вітрової енергетики, впровадження технологій зі зниження вуглецевого сліду створять нові можливості для експорту й додатково зміцнять екологічний імідж країни.

У підсумку, конкурентоспроможність України на міжнародному ринку формується під впливом цілого комплексу факторів, де національні ресурси, реформаторський потенціал, технологічні можливості та підтримка партнерів відіграють взаємопов'язану роль. Для досягнення сталого зростання та зміцнення позицій на світовій арені необхідно не лише подолати наслідки війни, а й здійснити глибоку структурну трансформацію економіки, орієнтовану на інновації, ефективність, відкритість і екологічну відповідальність.

3.3. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України

Майбутній розвиток зовнішньоекономічної діяльності України в умовах повоєнної відбудови має всі шанси стати системним рушієм економічного зростання та інтеграції у глобальні економічні процеси. В основі цих процесів лежить поєднання стратегічних ресурсних переваг країни, її прагнення до європейської інтеграції, масштабної міжнародної підтримки та поступового відновлення ключових елементів економічної інфраструктури. За умови реалізації структурних реформ та забезпечення стабільності макроекономічної політики, Україна має потенціал перетворитися на регіональний торговельно-

логістичний хаб і провідного експортера аграрної, промислової та інтелектуальної продукції.

Одним із пріоритетних напрямів стане подальша інтеграція до внутрішнього ринку Європейського Союзу. Угода про асоціацію, зокрема зона вільної торгівлі, уже відкрила для України значну частину європейських ринків. Очікуване отримання статусу повноправного кандидата на членство в ЄС поглибить економічну співпрацю, забезпечивши не лише доступ до фінансової підтримки, але й стимулюючи гармонізацію стандартів, удосконалення технічного регулювання та захисту прав інвесторів. Це, своєю чергою, підвищить експортний потенціал українських підприємств та створить умови для зростання частки високотехнологічного експорту.

Ключову роль у післявоєнному експортному прориві відіграватиме аграрний сектор. Очікується, що після відновлення виробничих потужностей і логістичних шляхів Україна зможе не лише відновити, але й розширити свою присутність на ринках Азії, Африки та Близького Сходу. Особливо актуальним стане розвиток переробної промисловості, що дозволить експортувати не сировину, а продукцію з високою доданою вартістю. Паралельно необхідно модернізувати сільське господарство шляхом упровадження інноваційних технологій точного землеробства, автоматизації виробництва та оптимізації управління земельними ресурсами.

Важливим аспектом майбутньої зовнішньоекономічної політики є також розвиток енергетичного сектору, орієнтованого на стійкі джерела енергії. Україна має реальні шанси перетворитися на експортера «зеленої» електроенергії до країн ЄС, використовуючи потенціал сонячної, вітрової та біоенергетики. Водночас оновлення енергетичних мереж і розвиток внутрішньої інфраструктури дозволять забезпечити енергетичну безпеку як самої держави, так і всього регіону Центральної та Східної Європи.

Післявоєнна відбудова також відкриває унікальні можливості для глибокої індустріалізації та технологічної модернізації. Залучення іноземного капіталу, трансфер сучасних технологій, розвиток технопарків і кластерів інновацій дозволять сформувати сучасну індустріальну базу, здатну виробляти конкурентоспроможну продукцію для глобального ринку. Особливе значення має розвиток ІТ-сектору, цифрових послуг і стартап-екосистеми, що вже сьогодні демонструють динаміку зростання та стійкість до кризових явищ.

Визначальним фактором успішного розвитку зовнішньоекономічної діяльності стане залучення іноземних інвестицій. Для цього необхідно реалізувати ефективну державну політику, спрямовану на покращення бізнес-середовища, створення дієвих гарантій прав інвесторів, підвищення ефективності судової системи, удосконалення податкового та митного адміністрування. Крім того, підтримка міжнародних партнерів — як у формі фінансування, так і в межах стратегічного партнерства — має відіграти ключову роль у формуванні стійкого інвестиційного клімату.

Суттєвий потенціал розвитку зовнішньоекономічної діяльності також пов'язаний із диверсифікацією ринків збуту. Після війни особливо важливо посилити присутність України на ринках країн Африки, Азії, Латинської Америки, а також залучити нові партнерства через укладення двосторонніх торговельних угод і використання інструментів економічної дипломатії. Розширення географії експорту стане додатковим чинником зниження залежності від окремих ринків та підвищення економічної стійкості країни.

Отже, перспектива зовнішньоекономічного відновлення України після війни є цілком реалістичною. За умови послідовної реалізації реформ, ефективного управління фінансовими ресурсами, модернізації виробництва та розвитку людського капіталу, держава зможе не лише подолати наслідки війни, а й інтегруватися в сучасну систему міжнародних економічних відносин як повноцінний, активний та конкурентоспроможний учасник.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що зовнішньоекономічна діяльність України в умовах війни, глобальної нестабільності та структурної трансформації переживає період глибоких викликів, водночас відкриваючи нові можливості для розвитку. Впродовж останніх років українська економіка перебувала під тиском одночасної дії декількох дестабілізуючих чинників — повномасштабного військового вторгнення, наслідків пандемії COVID-19, енергетичної кризи та порушення глобальних ланцюгів постачання. Ці фактори істотно вплинули на обсяги та структуру зовнішньої торгівлі, спричинивши зниження темпів зростання експорту, ускладнення логістики та посилення залежності від критичного імпорту. Водночас Україна продемонструвала здатність до швидкої адаптації, зберігаючи експортний потенціал і поступово перебудовуючи свою торговельну стратегію у відповідь на нову реальність.

Суттєвими особливостями структури імпорту залишаються висока частка паливно-енергетичних ресурсів, що зумовлено критичною залежністю країни від зовнішніх джерел енергії, особливо після руйнування частини енергетичної інфраструктури. Це створює виклик для енергетичної безпеки та вимагає диверсифікації постачань, розвитку відновлюваної енергетики та стимулювання внутрішнього видобутку. Одночасно з цим, значний обсяг імпорту фармацевтичної продукції та промислового обладнання відображає акценти соціально-економічної політики в умовах війни: задоволення потреб системи охорони здоров'я та модернізація виробничого потенціалу.

З іншого боку, експортна діяльність країни зосереджується на традиційних секторах, передусім сільському господарстві. Зернові культури, олії, продукція тваринництва залишаються ключовими статтями експорту, формуючи основу валютних надходжень і зміцнюючи роль України як одного з гарантів світової

продовольчої безпеки. Водночас спостерігається поступове зміщення у бік продукції з вищою доданою вартістю, зокрема зростання експорту електричних машин, компонентів і програмного забезпечення. Ця тенденція сигналізує про зростання ролі високотехнологічних галузей в експортному профілі країни та створює передумови для майбутнього структурного зрушення економіки.

Аналіз географічної структури торгівлі засвідчив зміщення ролі Європейського Союзу як головного економічного партнера України. Це відображає не лише політичний курс на європейську інтеграцію, але й практичну переорієнтацію зовнішньоекономічних зв'язків у напрямі західних ринків. Значення країн Азії, передусім Близького Сходу та Південної Азії, також посилюється. Відбувається поступова диверсифікація ринків збуту, що дозволяє Україні зменшити залежність від окремих торговельних партнерів і компенсувати втрати, пов'язані з обмеженням доступу до традиційних ринків. Однак при цьому залишається серйозною проблемою руйнування логістичної інфраструктури: знищення морських портів, залізничних вузлів, автомобільних доріг, що істотно підвищує витрати на транспортування товарів і ускладнює експортну діяльність. Відновлення транспортної мережі є стратегічним завданням, без вирішення якого повноцінна інтеграція України в глобальні економічні потоки буде ускладнена.

Ще однією критично важливою обставиною є негативне сальдо зовнішньої торгівлі, що зберігається протягом останніх років. Його причинами є як високі обсяги імпорту критичних ресурсів, так і недостатній рівень розвитку внутрішнього виробництва та низька частка продукції з високою доданою вартістю в експорті. Цей дисбаланс створює тиск на валютний ринок, збільшує залежність від зовнішнього фінансування та знижує макроекономічну стабільність. Урядові інституції мають зосередити зусилля на розширенні переробного сектору, розвитку експортно орієнтованих галузей, інвестуванні в інновації та підтримці малого і середнього бізнесу.

Попри складну ситуацію, Україна демонструє високий рівень гнучкості та внутрішньої мобілізації. Зокрема, ІТ-сектор продовжує стабільно зростати навіть в умовах повномасштабної війни. Він генерує валютні надходження, формує позитивний імідж України як технологічного хаба та сприяє утвердженню країни в міжнародному цифровому середовищі. Розвиток креативних індустрій, стартапів і цифрових сервісів стає одним із ключових напрямів економічної трансформації, що має значний потенціал у поствоєнний період.

Довгострокова ефективність зовнішньоекономічної діяльності залежатиме від здатності України реалізувати комплексну стратегію, що включає відновлення зруйнованої інфраструктури, залучення інвестицій, поглиблення економічної інтеграції з ЄС та іншими партнерами, розвиток внутрішнього виробництва та підвищення конкурентоспроможності на глобальному рівні. Особливе значення матиме ефективне використання міжнародної допомоги для стимулювання інновацій, модернізації промисловості, забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки.

Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність України перебуває у стані глибоких перетворень, що водночас несуть як ризики, так і нові можливості. Успіх подальшого розвитку залежить від здатності держави адаптуватися до нових умов, розвивати власні конкурентні переваги та вибудовувати сталу модель інтеграції у світову економіку. За умови реалізації виваженої економічної політики, спрямованої на підтримку стратегічних секторів і залучення міжнародних партнерів, Україна може не лише подолати поточні виклики, а й зайняти гідне місце у глобальному торговельному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трифонова О. Д., Дорошкевич Є. С. Аналіз впливу зовнішніх та внутрішніх факторів зовнішньоекономічну діяльність України, шляхом дослідження експортно-імпортних операцій. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5647>
2. Фесенко В. Аналіз динаміки і структури зовнішньоекономічної діяльності України для цілей аудиту. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/54/8.pdf>
3. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Зовнішньоекономічна діяльність підприємства». URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/retrieve/14790/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf>
4. Торгова Л.В, Хитра О.В. Основи зовнішньоекономічної діяльності: Навчально-методичний посібник. - Львів: "Новий Світ-2000", 2006.
5. Георгіаді Н.Г., Князь С.В., Передало Х.С., Берлінг Р.З. Основи зовнішньоекономічної діяльності: теоретичні основи і прикладні аспекти: Навч.-метод. посібник. – Львів: Інтелект-Захід, 2006.
6. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Підручник / За ред. О.А. Кириченка. – К.: Знання, 2005.
7. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: Навч. посібник / За заг. ред. А.І. Кредісова. – К.: ВІРА-Р, 2002.
8. Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навч. посів. - К.: Знання, 2006.
9. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. (зі змінами і доповненнями).

10. "Формування економічних відносин в умовах ринку" збірник наукових праць під редакцією професора І. Д. Фаріона. Тернопіль 1998.

11. "Проблеми структурної перебудови економіки України" національна академія наук України, Рада по вивченню продуктивних сил України. Київ 1999р.

12. Ковальчук Т. Г. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності. Київ : Ліра-К, 2018.

13. Остапенко Т. Г. Нанорівень розвитку менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Управління розвитком. 2016. № 3 (185). С. 48–54.

14. Ukrinform. «Хліб» замість «металу»: як Україна намагається втриматися на міжнародних товарних ринках. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3863981-hlib-zamist-metalu-ak-ukraina-namagaetsa-vtrimatisa-na-miznarodnih-tovarnih-rinkah.html> (дата звернення: 07.12.2024).

15. Експорт втрачає позиції, імпорт набирає обертів: що відбувається із зовнішньою торгівлею України. *Mind.ua*. URL: <https://mind.ua/publications/20269739-eksport-vtrachae-poziciyi-import-nabirae-obertiv-shcho-vidbuvaetsya-iz-zovnishnoyu-torgivleyu-ukrayini> (дата звернення: 07.12.2024).

16. Зовнішня торгівля України товарами за I квартал 2024 року | Державна служба статистики України. *Головна | Державна служба статистики України*. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-i-kvartal-2024-roku> (дата звернення: 07.12.2024).

17. Гаврилюк І. І. Динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні. Економіка та суспільство. 2023. № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2126> (дата

звернення: 07.12.2024).

18.Кувік В. М. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* 2024. № 12. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-04-01> (дата звернення: 07.12.2024).

19.Експорт та імпорт України (2005-2023). *Ставки, індекси, тарифи.* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (дата звернення: 07.12.2024).

20.Зовнішня торгівля товарами. Підсумки I півріччя 2023 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-tovaramy-pidsumky-i-pivrichchya-2023-roku> (дата звернення: 07.12.2024).

21.Легостаєва О. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. Науковий погляд: економіка та управління. 2020. № 2. С. 28–32.

22.Овсієнко А. М. Управління зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання. Економічний вісник університету. Збірник наукових праць науковців та аспірантів. Переяслав-Хмельницький: ПХДПУ, 2015. Том 27-1. С. 123–128.

23.Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон [монографія] / Ю. Г. Козак, Н. В. Притула, О. А. Єрмакова та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 240 с.

24.Завгородній А. В. Принципи зовнішньоекономічної діяльності: національні та регіональні виміри. Український журнал прикладної економіки. 2019. Том 4. № 1. С. 85–93. URL: https://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/ujae_2019_r01_a10.pdf (дата звернення: 07.12.2024).

25.Гаврилук І. І. Розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 45. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1969> (дата звернення: 07.12.2024).

26.Бондаренко Н. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств в умовах глобалізації економіки. Соціальна економіка. 2020. № 59. С. 105–117.

27.Горбаль Н. І. Оцінювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності на прикладі «Прат Могилів-Подільський консервний завод». / Н. І. Горбаль та М. Б. Шлайфер – 2023.

28.Романова М. М. Статистичний аналіз зовнішньоекономічної діяльності України. М. М. Романова, Т. Ю. Фурман / Донецький національний університет імені Василя Стуса // Вінниця, Україна. – 2024.

29.Державна служба статистики України: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

30.Череп О. Г. Оцінка конкурентоспроможності України / О. Г. Череп, В. С. Курдупа // Вісник Хмельницького національного університету. – 2022. – №1.

31.Конкурентоспроможність української економіки / [Кваснюк Б.Є., Кірсєв С.І., Болховітінова О.Ю. та ін.] ; за ред. Б.Є. Кваснюка. – К. : Ін-т екон. та прогноз., 2006. – 96 с.

32.Executive Summary; Current Competitiveness and Growth Competitiveness, in The Global Competitiveness Report 2000 (Oxford University Press, 2000).

33.Кизим М.О. Формування державної цільової програми підвищення конкурентоспроможності регіонів України : монографія / М.О. Кизим, Є.М. Крячко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. – 292 с.

34.Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / О.А. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2007. – 312 с.с.

35. Жалдак Г. П. Стан та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності / Г. П. Жалдак, Є. С. Халеська // Actual Problems of Economics. – 2022. – № 4 (250).

Додаток А

Експорт та імпорт товарів та послуг

Рік	Номінальний ВВП (млн. грн.)	Експорт товарів та послуг (млн. грн.)	% ВВП	Імпорт товарів та послуг (млн. грн.)	% ВВП	Сальдо (млн. грн.)	% ВВП
2005	441452	227252	51.5	223555	50.6	3697	0.8
2006	544153	253707	46.6	269200	49.5	-15493	-2.8
2007	720731	323205	44.8	364373	50.6	-41168	-5.7
2008	948056	444859	46.9	520588	54.9	-75729	-8.0
2009	913345	423564	46.4	438860	48.0	-15296	-1.7
2010	1082569	549365	50.7	580944	53.7	-31579	-2.9
2011	1316600	707953	53.8	779028	59.2	-71075	-5.4
2012	1408889	717347	50.9	835394	59.3	-118047	-8.4
2013	1454931	681899	46.9	805662	55.4	-123763	-8.5
2014	1566728	770121	49.2	834133	53.2	-64012	-4.1
2015	1979458	1044541	52.8	1084016	54.8	-39475	-2.0
2016	2383182	1174625	49.3	1323127	55.5	-148502	-6.2
2017	2982920	1430230	47.9	1618749	54.3	-188519	-6.3
2018	3558706	1608890	45.2	1914893	53.8	-306003	-8.6
2019	3974564	1636416	41.2	1947599	49.0	-311183	-7.8
2020	4194102	1637399	39.0	1681526	40.1	-44127	-1.1
2021	5459574	2224704	40.7	2286067	41.9	-61363	-1.1
2022	5191028	1840563	35.5	2712325	52.3	-871762	-16.8
2023	6537825	1868904	28.6	3237014	49.5	-1368110	-20.9

[Складено автором на основі Експорт та імпорт України (2005-2023).]

Додаток Б

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами за 1 квартал 2024 року

Назва країни	Експорт, млн. дол. США	Експорт, у % до I кварталу 2023	Експорт, у % до загального обсягу	Імпорт, млн. дол. США	Імпорт, у % до I кварталу 2023	Імпорт, у % до загального обсягу	Сальдо
Усього	10060,9	97,2	100	15975,2	101,7	100	-5914,3
Австрія	152,6	84,2	1,5	142,5	113,9	0,9	10,2
Азербайджан	53,6	115,7	0,5	68,5	138,3	0,4	-14,9
Бангладеш	64,8	72	0,6	40,7	70	0,3	23,3
Бельгія	123,9	108,1	1,2	152,1	86,9	1	-28,1
Болгарія	123	104,5	1,2	45	22,3	0,3	-28,1
В'єтнам	23,8	183,4	0,2	143,6	126,7	0,9	-119,8
Греція	102,6	175,3	1	571,3	169,1	3,6	-468,7
Грузія	121,4	114,3	1,2	178,3	133	1,1	-56,9
Данія	32	53,7	0,3	122,3	109,1	0,8	-38,5
Ізраїль	34,9	94,8	0,3	129,1	86,5	0,8	-94,2
Індія	131,7	91,2	1,3	302,1	60	1,9	-170,4
Іспанія	110,7	122,6	1,1	210	94,3	1,3	-99,3
Італія	483,3	127,2	4,4	526,6	117	3,3	-43,4
Казахстан	72,7	95,9	0,7	32,6	61,2	0,2	35,5
Канада	72,7	266,1	0,7	276,1	141,8	1,7	-203,4
Китай	789,6	78	7,9	3035,5	118,4	19	-2246
Латвія	45,1	81,5	0,4	54,8	68,3	0,3	-9,7
Литва	119,3	76,7	1,2	236,4	59,1	1,5	-117,1
Ліван	22,6	226,4	0,2	77,5	119,8	0,5	-55

Малайзія	26,5	101,7	0,3	207,5	52,1	1,3	-51
Нідерланди	441,1	101,3	4,4	1268,3	72,3	8	-827,2
Німеччина	700,9	92,3	7	97,6	83,9	0,6	-728,7
Норвегія	11,1	123,3	0,1	118,4	52,5	0,7	-89,5
Об'єднані Арабські Емірати	66,9	88,1	0,7	1641,8	105,5	10,3	-157,2
Польща	997,7	65,5	9,9	30,5	96	0,2	-644,1
Республіка Молдова	112	103,5	1,1	381,4	102,1	2,4	81,5
Румунія	553,4	55,2	5,5	83,9	106	0,5	-163,6
Саудівська Аравія	84	88,8	0,8	463,4	224,7	2,9	-2
Словаччина	252,4	84,3	2,5		114,5		-211

Джерело: складено за даними [16]

Додаток В

Експорт з квітня 2023 року по березень 2024 року

Період	Сезонно скориговані дані	Фактичні дані
Квітень 2023	3316,7	3060,3
Травень 2023	3207,7	3145,8
Червень 2023	3058,6	2975,7
Липень 2023	2695,5	2400,6
Серпень 2023	2632,7	2691,2
Вересень 2023	2632,7	2681,9
Жовтень 2023	2562,1	2706,9
Листопад 2023	2668,7	2781,2
Грудень 2023	3207,4	3207,4
Січень 2024	3426,9	3398,5
Лютий 2024	3328,6	3412,9
Березень 2024	3254,3	3249,5

Джерело: складено за даними [16]

Імпорт з квітня 2023 року по березень 2024 року

Період	Сезонно скориговані дані	Фактичні дані
Квітень 2023	5317,6	4675,9
Травень 2023	5548,6	5055,6
Червень 2023	5220,3	5031,2
Липень 2023	5039,3	5225,4
Серпень 2023	5229	5460,9
Вересень 2023	5237	5403,5
Жовтень 2023	5230,4	5421,4
Листопад 2023	4948,8	5134,8
Грудень 2023	5508,1	6226,5
Січень 2024	5497,5	5078,6
Лютий 2024	5393,2	4960,1
Березень 2024	5852,7	5936,5

Джерело: складено за даними [16]

Кореляційно-регресійна модель залежності експорту від обраних факторів

<i>Регрессионная статистика</i>			
Множественный R	1		
R-квадрат	1		
Нормированный R-квадрат	65535		
Стандартная ошибка	0		
Наблюдения	6		
<i>Дисперсионный анализ</i>			
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>
Регрессия	5	230,5883	46,11767
Остаток	0	0	65535
Итого	5	230,5883	
	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>
Y-пересечение	39,63757	0	65535
Переменная X 1	0,977303	0	65535
Переменная X 2	-1,2797	0	65535
Переменная X 3	-18,9578	0	65535
Переменная X 4	0,012194	0	65535
Переменная X 5	-0,97489	0	65535

Побудовано автором на основі таблиці 3.2 за допомогою Excel

